AVE / EVA

[Tre bilder av samma sak, *prefiguration*, eller tre saker av samma typ, *typologi*: Syndafallet, Marie bebådelse och Gideons ull (Dom. 6:37-38), enligt *Biblia Pauperum*, en senmedeltida tolkningsanvisning till Bibeln]

Gregoriansk och medeltida
sång med Pisces Dei
Lördagen den 31:a juli 2010 kl 13
Söndagen den 1:a augusti 2010 kl 13
i Riddarholmskyrkan i Stockholm

Det som följer här, är kanske inte så mycket en konsert, som ett föredrag med ljudbilder, där föredraget är detta som ni har i handen, och ljudbilderna, det är vi som sjunger.

Vi ska nämligen berätta en medeltida historia för er, och vi ska berätta den på latin, eftersom det var så man gjorde på den tiden. Det är historien om människans skapelse och fall i Första Mosebok, och historien om hur denna berättelse speglas i evangelierna.

Den sjätte dagen skapas människan, och så är skapelseveckans arbete avslutat, och vi är framme i nutiden. Men människans skapelse är inte färdig förrän den fått sin fullbordan i historien om Jesus, där skapelsen spegelvänds.

I denna historia är det Eva som är Maria, så när Gabriel säger *Ave*, “Var hälsad”, till Maria, så är det “Eva” baklänges. Adam är Jesus, och Jesus skapas av Marias kött på samma sätt som Eva av Adams. Korset han fästs på är Kunskapens träd i Paradiset, och själv är han frukten från detta träd. Adams fall motsvarar Kristi uppståndelse.

Det är en historia med sorglig början och lyckligt slut, som återfinns lite här och där i olika liturgier runt kyrkoåret, och som vi ska försöka samla ihop fragmenten av och berätta i ett slags tematisk ordning.

Vi börjar med en läsning ur Ängelns diktamen, som är en av den heliga Birgittas visioner, en världshistoria med Maria i centrum från början av 1350-talet. Det här är vad ängeln sade till Birgitta:

LÄSNING UR ÄNGELNS DIKTAMEN

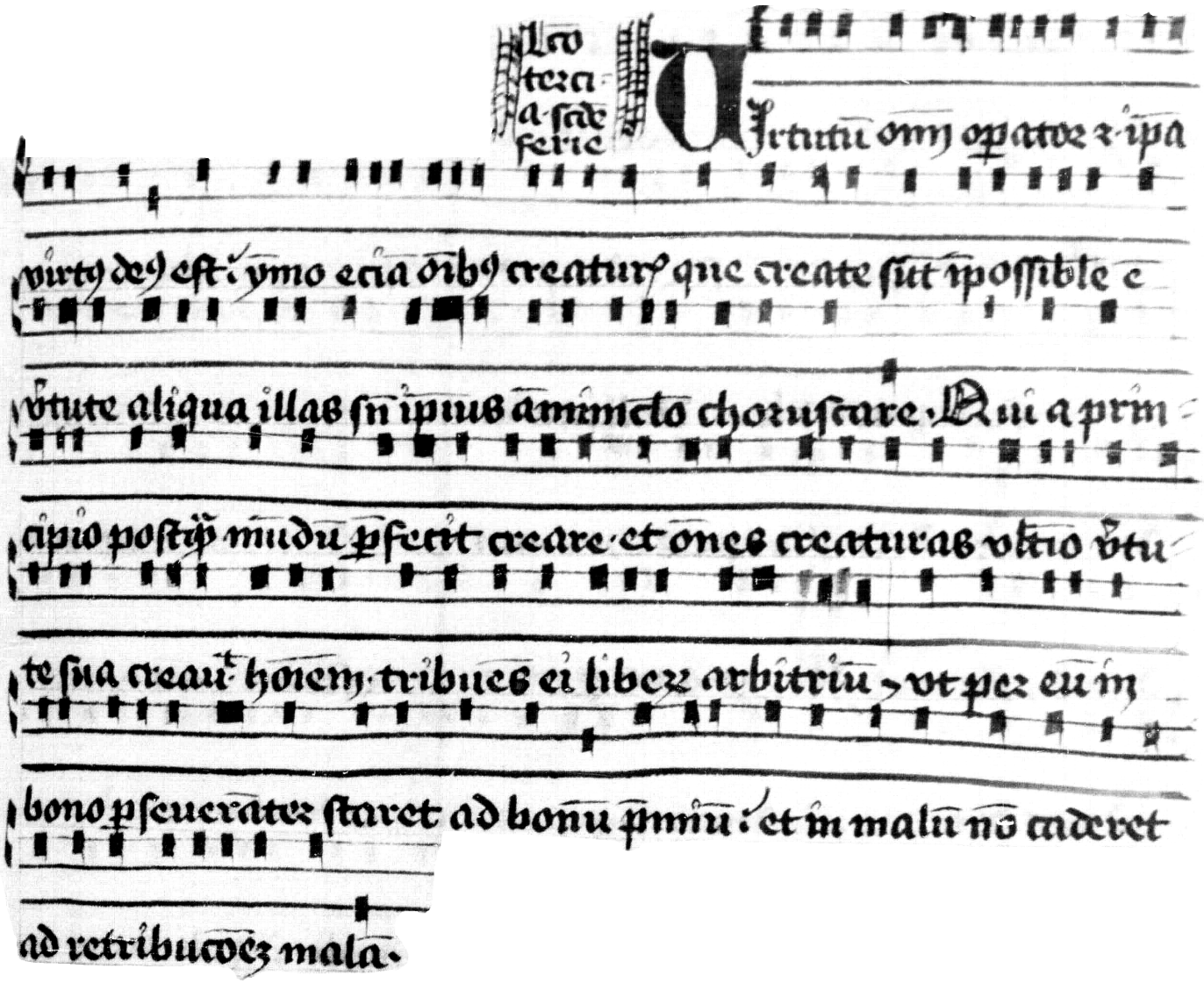

[I *Sermo Angelicus*, på svenska oftast kallad Ängelns diktamen, berättar en ängel för Birgitta om Marias liv från före världens skapelse via hennes korta jordeliv till hennes kröning i himlen. Denna kosmogoni och världshistoria med Maria i centrum sjungs i matutinen, nattens gudstjänst, i *Cantus Sororum*, "Systrarnas sång", som är Birgittinersystrarnas liturgi.

Det manuskript vi har använt, som faksimilet ovan kommer ifrån, kallas Codex Magliabecchi XXXVI, 62, och finns i Florens.]

L*ecci*o terci a·s*ecun*de ferie	[*Läsning* *nr tre* *för dag nr 2* *(dvs måndag)*]
VIrtutu*m* o*mniu*m[1] op*er*ator & ip*s*a virt*us* de*us* est[2];	**A**Lla krafters utförare och själva kraften är Gud,
y*m*mo ecia*m* o*mn*ib*us* creatur*is* que create su*n*t i*m*possib*i*le e*st* v*ir*tute aliqua illas s*i*n*e* ip*s*ius a*m*minic*u*lo choruscare ·	så det är till och med så, för alla skapade varelser, som är skapade, att det är omöjligt för dem att med någon kraft röra sig utan hans hjälp,
Qui a principio postq*uam* mu*n*du*m* p*er*fecit creare · et o*m*nes creaturas ulti*m*o v*ir*tute sua creav*it* ho*min*em · tribue*n*s ei liber*um* arbitriu*m*,	han som i begynnelsen - efter det att han slutfört att skapa världen och alla skapade varelser - med sin yttersta kraft skapade människan, givande henne fritt omdöme,
ut per eu*m* in bono p*er*severa*n*ter staret ad bonum premiu*m* ;	så att hon med det skulle stå uthålligt i det goda, till god belöning,
et in malu*m* no*n* caderet ad retribuc*ion*e*m* mala*m* ·	och inte falla i det onda till ond vedergällning.

1 I manuskriptet är många ord förkortade, här står det t ex “oim” med ett streck över som skall markera att det är en förkortning. I transkriberingen är de bort-förkortade bokstäverna utskrivna med kursiv.

2 Jag tänker mig att Gud inte bara är t ex gravitation, utan också den som fäster gravitationen vid de saker som skall dras till varandra, och ser till att graviationen gör sitt jobb. På det sättet är Gud både immanent och transcendent.

CONDUCTUS
med text av Philip Kanslern (ca 1160-1236)
och musik av Perotinus Magnus (fl 1200)

Omnia sub peccato	Adams synd stängde
clausit ade meritum	allt under synd,
dum pronior in vetitum	när, mer böjd åt det förbjudna,
non paruit mandato	han inte lydde påbudet.
de statu tam beato	Från ett så saligt tillstånd
nos dedit in interitum	gav han oss till undergång.
de morsu venenato	Av förgiftat bett
fel inhesit palato	klibbade galla fast i gommen.
per hoc culpe dispendium	Genom denna syndens utgift
in vitium	till fördärv
nascentium	allt fött
translato	är överflyttat.
mortis amare poculum	Den bittra dödens kalk
in seculum	för evigt
transfunditur	utgjuts[3].
nil cui dulce bibitur	Inget ljuvt kan drickas
de vase vitiato	från den förgiftade vasen.

[Från *Firenze Biblioteca Mediceo-Laurenziana Pluteo 29,I*, populärt kallat *Firenze* eller bara *F*, ett franskt 1200-talsmanuskript med 1100-talsmusik.]

---

3 Den svenska översättningen följer den latinska texten så noga som möjligt, på bekostnad av grammatiken, detta för att det om möjligt skall gå att följa med i den latinska texten.

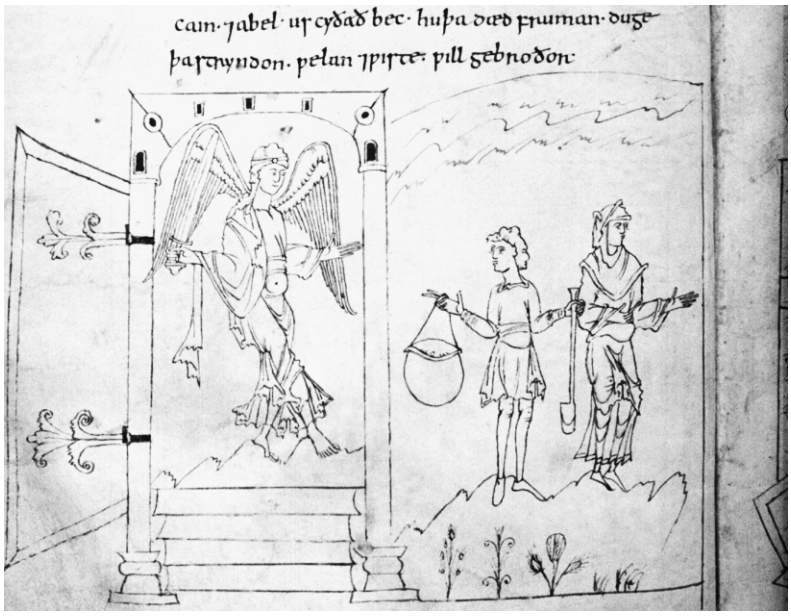

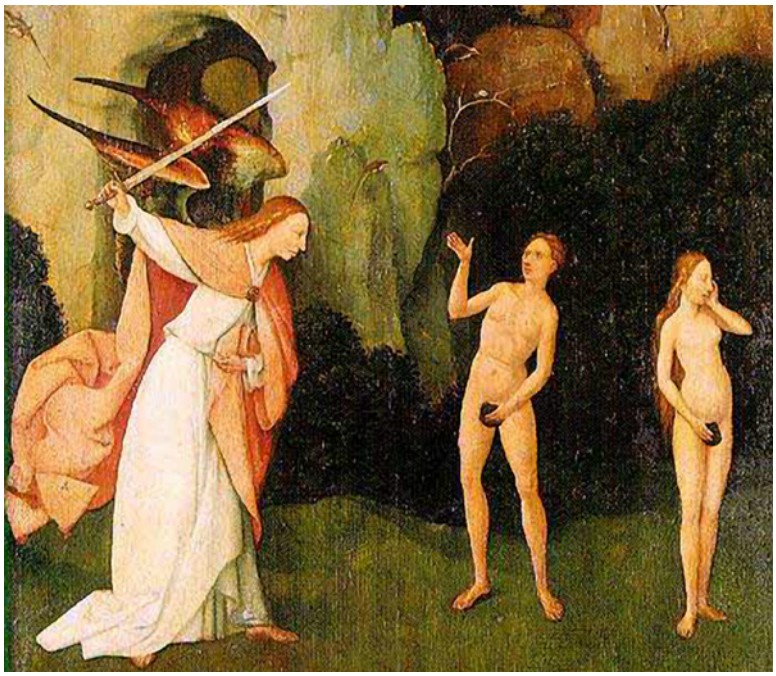

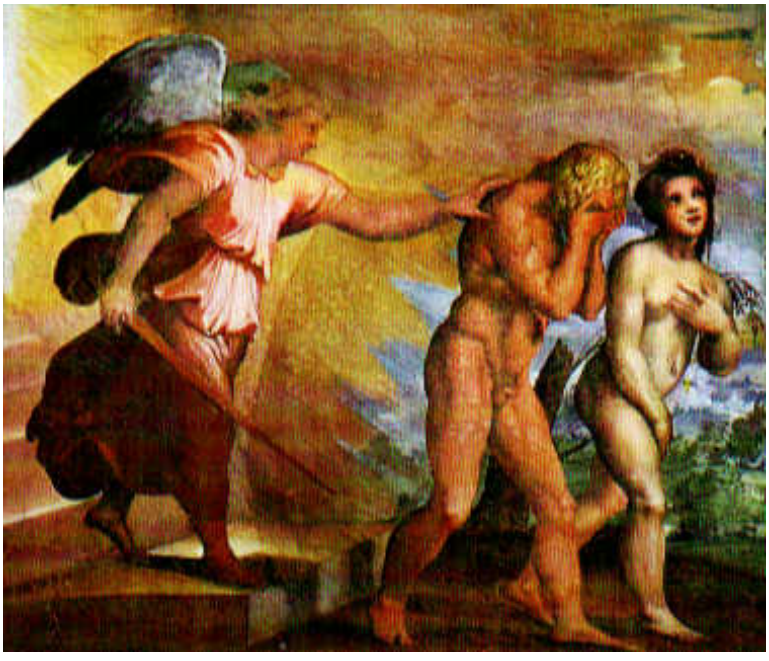

[Ett sätt att avbilda utdrivandet ur Eden är med förfluten tid till vänster, gestaltad av paradisets stängda port vaktad av en svärdsbeväpnad ängel som ibland, kanske på grund av svärdet, identifieras med ärkeängeln Mikael, och med Adam och Eva på väg in i framtiden till höger. Adam vänder sig tillbaka eller är förkrossad, medan Eva vänder sig mot framtiden med beslutsamhet, nyfikenhet eller tillförsikt, kanske på grund av den medeltida tolkningen av 1 Mos 3:15 där Gud säger att hon skall krossa ormens huvud, det citat som gjorde att man under medeltiden ibland identifierade Eva med Maria.

Bilderna är från Caedmonmanuskriptet (900-tal), Hieronymus Bosch (1400-tal) och Raphael (1500-tal).]

HYMN UR SYSTRARNAS SÅNG

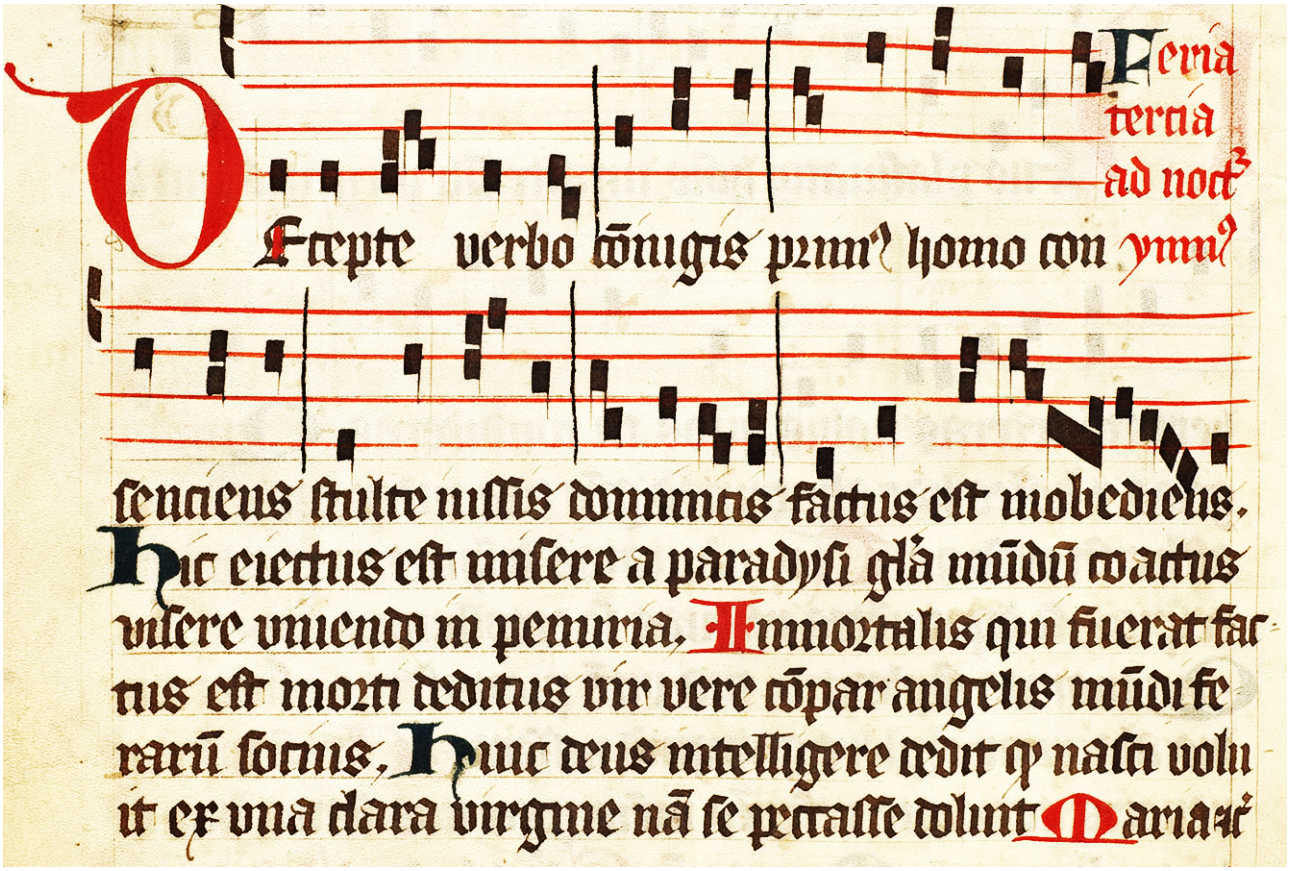

[Faksimilet är från A84, ett 1400-talsmanuskript med Birgittasystrarnas musik, inköpt 1893 till Kungliga Biblioteket från prinsen av Borghias bibliotek.]

Decepte verbo co*n*iugis
prim*us* homo consenciens
stulte iussis dominicis
factus est inobediens.

Till den bedragna hustruns ord
samtyckte den förste mannen
oförnuftigt, mot gudomliga bud
blev han olydig.

Hic eiectus est misere
a paradysi gl*ori*a
mu*n*du*m* coactus visere
vivendo in penuria.

Han blev olyckligt utkastad
från paradisets härlighet,
tvingad att se världen,
att leva i fattigdom.

Inmortalis qui fuerat
factus est morti deditus
vir vere co*m*par angelis
mu*n*di feraru*m* socius.

Han som varit odödlig
blev given åt döden,
en man verkligen jämbördig med änglar
sällskap åt världens vilddjur.

Huic deus intelligere
dedit q*uod* nasci voluit
ex una clara virgine
na*m* se pecasse doluit.

Honom lät Gud förstå
att han ville födas
av en lysande jungfru
när han sörjde att han syndat.

Eua mater hosti consenciens se ip sam

cum vi ro eliminauit a glori a vitam

cōmu tans in mor tem, cuius felix fi

li a deo obediens hostem supplantauit glo

riam restituit mortē fugauit, Et vitam re

por ta uit, V Laus deo sit et gloria

qui fragili matri talem prouidit filiam que et

sui genitoris est effecta genitrix, Et vitam, R

RESPONSORIUM UR SYSTRARNAS SÅNG

Eva mater	Mor Eva,
hosti consenciens,	samtyckande med fienden;
se ipsam cum viro	sig själv, med man,
eliminavit a gloria,	borttog hon från ära,
vitam co*m*mutans	bytte livet
in mortem,	mot döden,
cuius felix filia	hon, vars lyckliga dotter,
deo obediens	lydande Gud,
hostem supplantavit,	satte krokben[4] för fienden,
gloriam restituit,	återställde äran,
morte*m* fugavit,	drev döden på flykt,
Et vitam reportavit.	*och återbar livet.*
Laus deo sit et gloria,	Lov och ära åt Gud,
qui fragili matri	som den bräckliga modern
talem providit filiam,	försåg med en sådan dotter,
que et sui genitoris	som till sin skapare
est effecta genitrix.	blev till föderska[5]
Et vitam reportavit.	*och återbar livet.*

---

4 Detta syftar på 1 Mos. 3:15 där Gud säger att Eva skall krossa ormens huvud. ordet för att *lägga krokben* för något, "supplanto", betyder ordagrant att "underfotsula" något, så det borde väl rent teoretisk kunna betyda att krossa något under eller med fotsulan, dock har jag inte sett någon annan översättning än "krokben". Frågan är bara hur man lägger krokben för en orm.

5 Ett vanligt medeltida motiv: Den Gud Fader som skapat allt, och därmed också Eva och Maria, är i sin tur född av Maria, vilket inte nödvändigtvis är riktigt samma sak som att Maria är "Guds moder" och "Gudaföderska". Se till exempel http://en.wikipedia.org/wiki/Theotokos#Mother_of_God och http://en.wikipedia.org/wiki/Theotokos#Theology

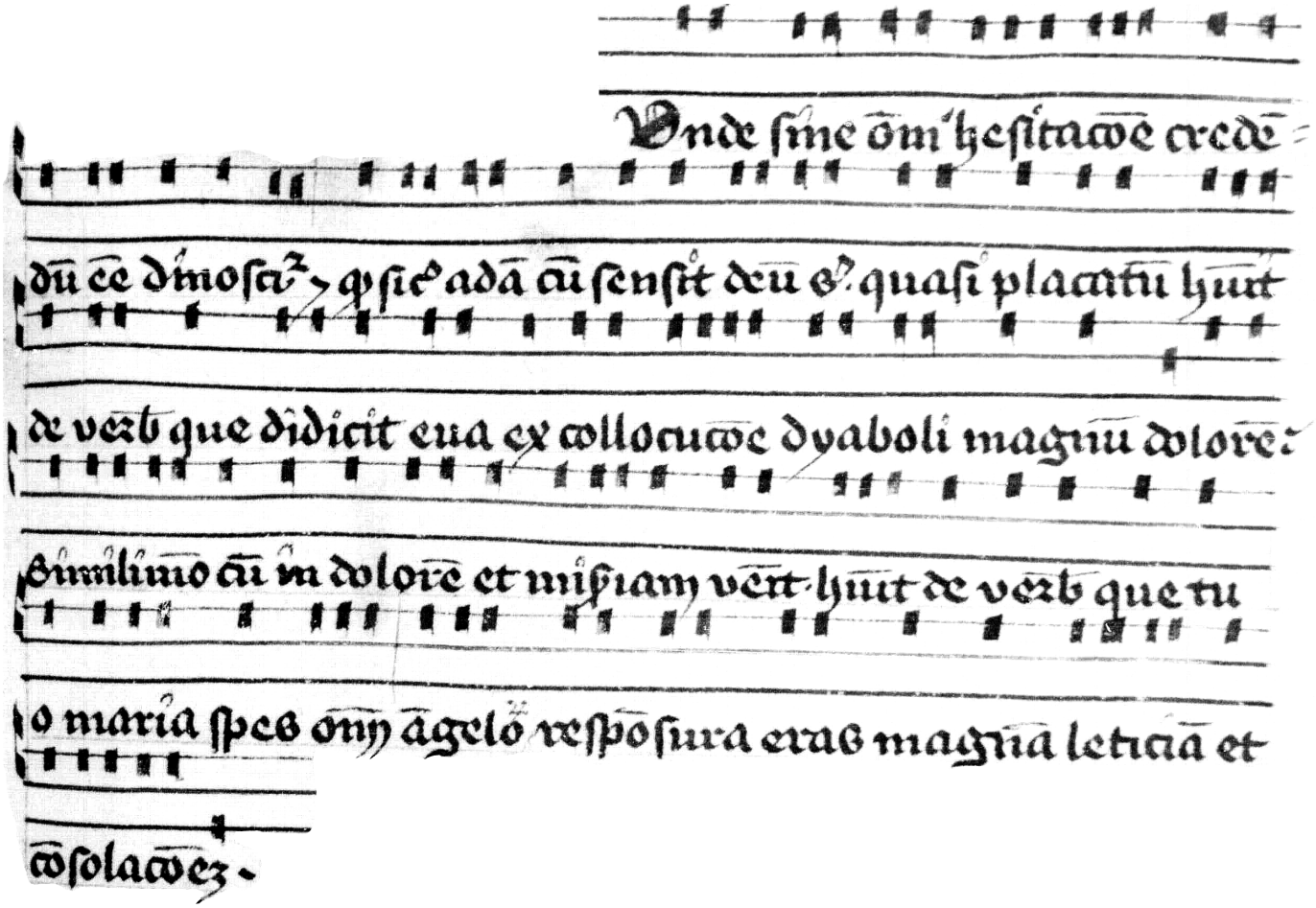

Unde sine o*m*ni hesitac*ion*e crede*n*du*m* e*ss*e dinosci*tur*,	Därför, utan varje tvekan, skall man veta att tro på
q*uod* sic*ut* ada*m* cu*m* sensit deu*m* s*ibi* quasi placatu*m* h*ab*uit de verb*is* que didicit eva ex collocuc*ion*e dyaboli magnu*m* dolore*m*;	att liksom Adam (när han uppfattade Gud vara nästan lugnad gentemot sig) hade, av orden som Eva lärt av samtalet med djävulen, [fått] stor smärta,
simili m*od*o cu*m* in dolore*m* et mis*er*iam ve*n*it· h*ab*uit de verb*is* que tu o maria spes o*mni*u*m* a*n*gelo respo*n*sura eras magna*m* leticia*m* et co*n*solac*ion*em.	på samma sätt, när han kommit i smärta och elände, hade han, av orden som du - O, Maria, alltets hopp - skulle svara ängeln, stor glädje och tröst.

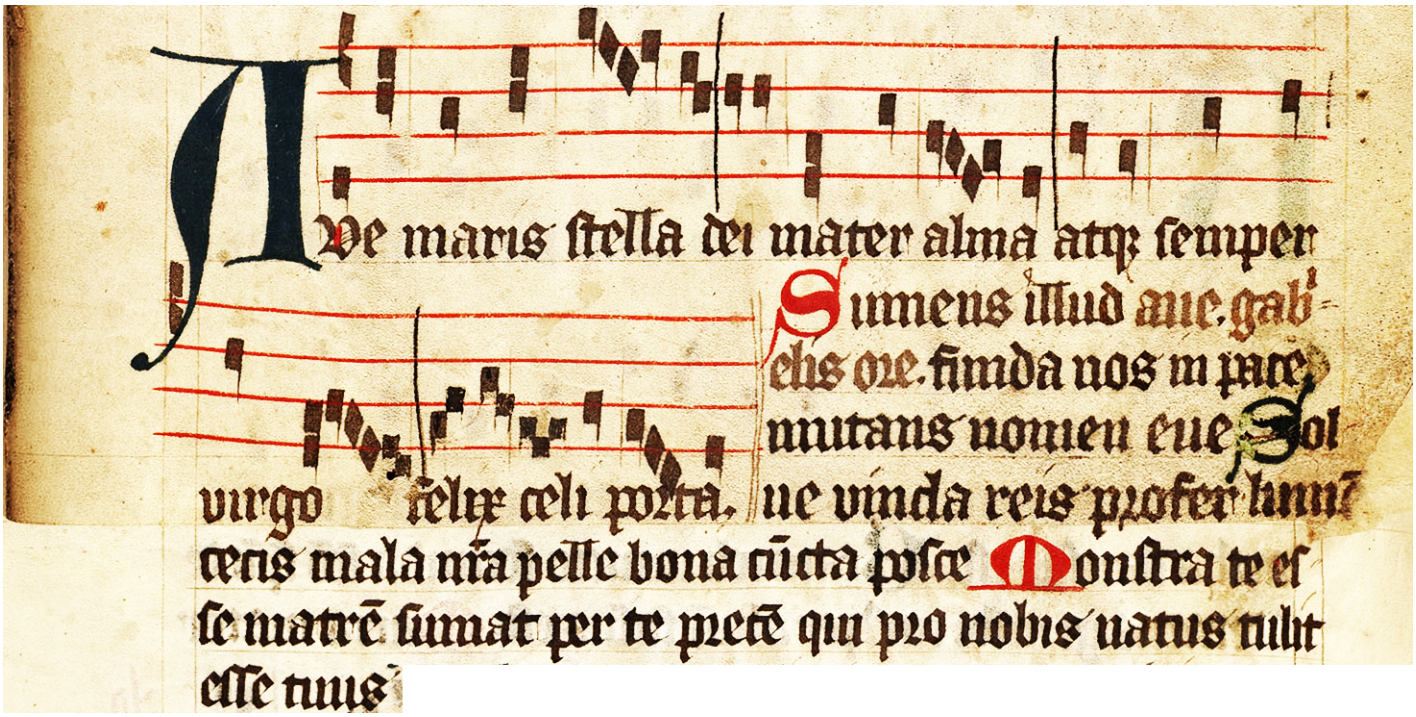

Ave maris stella
dei mater alma
atq*ue* semper virgo
felix celi porta.

Var hälsad, havets stjärna,
Guds hulda moder,
och alltid jungfru,
himlens lyckobringande port.

Sumens illud ave
gab*ri*elis ore,
funda nos in pace
mutans nomen eve.

Upptagande detta “Ave”
från Gabriels mun,
befäst oss i frid,
när du vänder på namnet “Eva”.

Solve vincla reis
profer lume*n* cecis
mala n*ost*ra pelle
bona cu*n*cta posce

Lös den anklagades bojor,
bringa ljus åt den blinde,
stöt bort vårt onda,
kräv allt gott.

Monstra te esse matre*m*
sumat per te precem
qui pro nobis natus
tulit esse tuus.

Visa dig vara moder,
så han genom dig tar emot bön,
han som för att födas åt oss
accepterade att vara din.

Dolebat quoq*ue* ada*m* q*uod* corp*us* eve a suo corpore creatu*m* ip*su*m ad p*er*petua*m* i*n*ferni morte*m* deceptorie traxerat,	Det smärtade också Adam att Evas kropp, av hans kropp skapad, bedrägligen dragit honom till underjordens ständiga död,

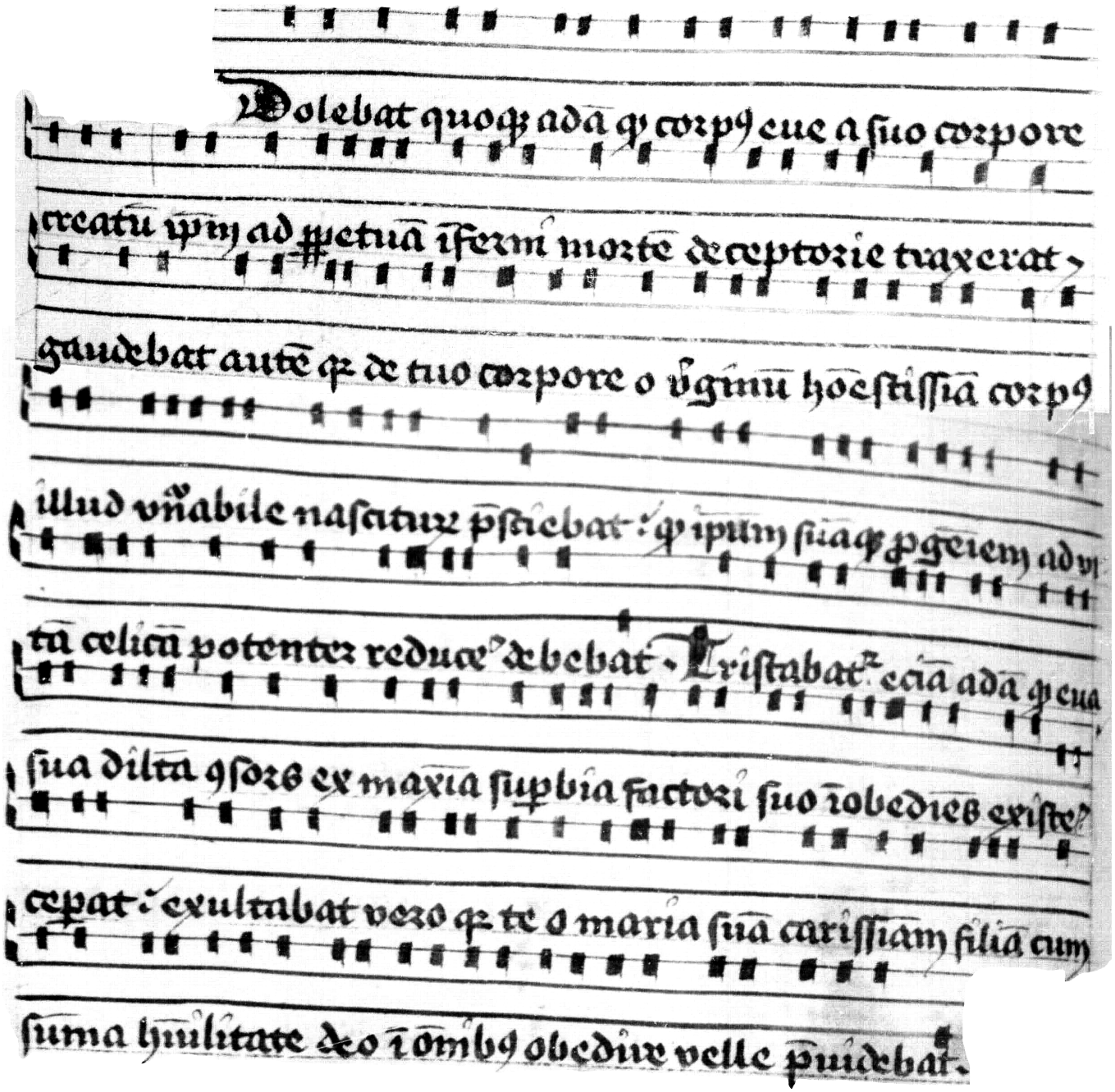

gaudebat aute*m* q*uia* de tuo corpore o v*ir*ginu*m* ho*n*estissi*m*a corp*us* illud v*e*n*er*abile nascitur*um* p*re*sciebat;	men han gladdes eftersom han på förhand visste att av din kropp - O, ärligaste jungfru! - den vördnadsvärda kropp skulle skapas
q*uod* ip*s*um sua*m*q*ue* p*ro*ge*n*iem ad vita*m* celica*m* potenter reduce*re* debebat.	som var bestämd att mäktigt återföra honom och hans ättlingar till det himmelska livet.
Tristabat*ur* ecia*m* ada*m* q*uod* eva sua dil*ec*ta *con*sors ex maxi*m*a sup*er*bia factori suo i*n*obedie*n*s existe*re* cep*er*at;	Adam sörjde även över att Eva, hans älskade kamrat, av största övermod börjat vara olydig mot sin skapare.
exultabat vero q*uia* te o maria sua*m* carissi*m*am filia*m* cum su*m*ma hu*m*ilitate deo i*n* o*m*nib*us* obedire velle p*re*videbat.	Han jublade sannerligen eftersom han förutsåg dig, - O, Maria, hans käraste dotter! - med högsta ödmjukhet vilja lyda Gud i allt.

HYMN UR SYSTRARNAS SÅNG

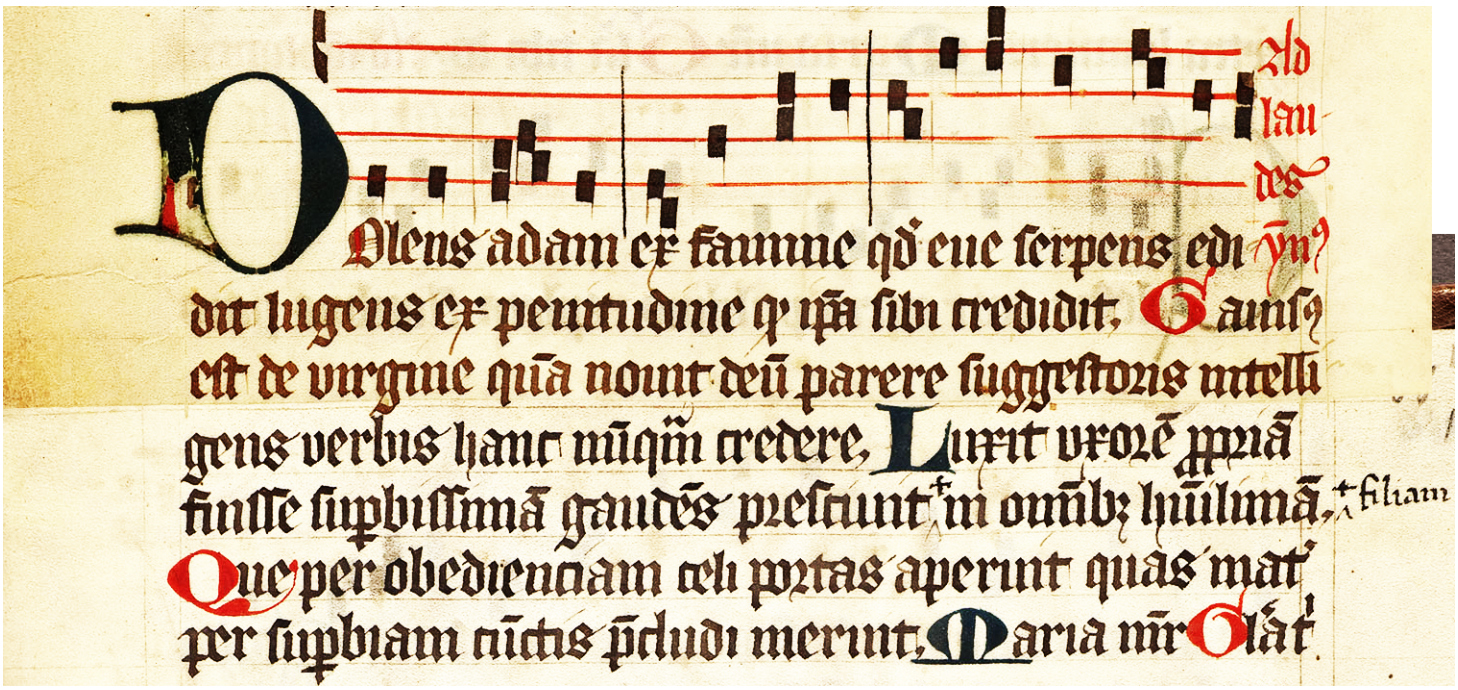

[Från A84]

Dolens adam ex famine
q*uo*d eve serpens edidit
lugens ex penitudine
q*uod* ips*a* sibi credidit

Adam - sörjande av hungern
som ormen ingav Eva,
sörjande av ånger
att hon trodde den -

Gavis*us* est de virgine
qua*m* novit deu*m* parere
suggestoris intelligens
verbis hanc nu*n*q*ua*m credere.

blev glad av jungfrun
som han visste skulle föda Gud,
han förstod att frestarens
ord skulle hon aldrig tro.

Luxit uxore*m* p*ro*pria*m*
fuisse sup*er*bissima*m*
gaude*n*s prescivit filiam
in om*n*ib*us* hu*m*ilima*m*.

Han sörjde att hans egen hustru
varit högmodig,
glädjande sig visste han dottern
i allt vara ödmjuk,

Que per obedienciam
celi portas aperuit
quas mat*er* per sup*er*biam
cu*n*ctis p*re*cludi meruit.

hon som genom lydnad
öppnade himlens portar
som modern genom övermod
lyckats stänga för alla.

LÄSNING UR ÄNGELNS DIKTAMEN

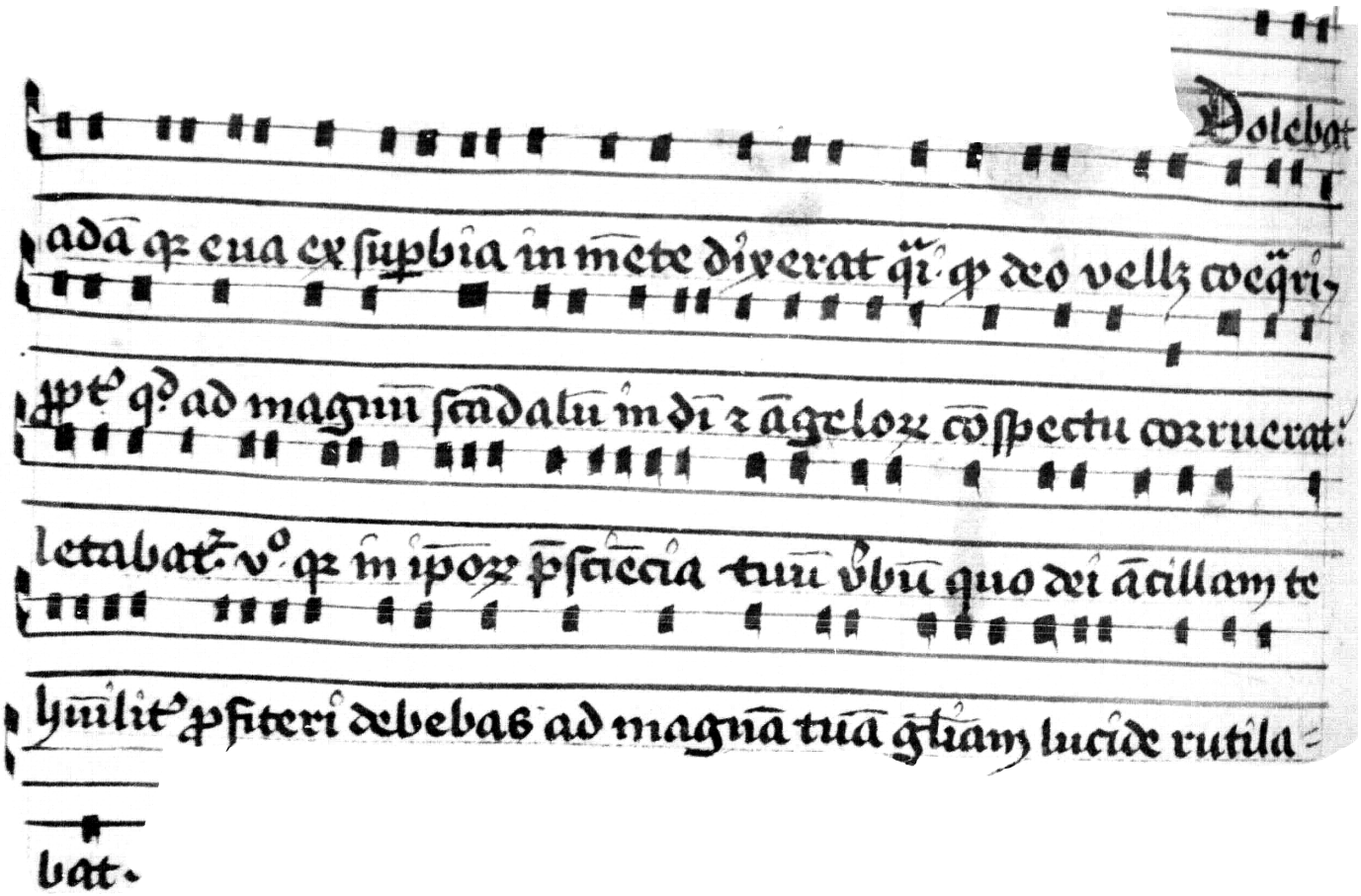

[Från Codex Magliabecchi]

Dolebat ada*m* q*uia* eva ex sup*er*bia in me*n*te dixerat q*uas*i q*uod* deo vell& coeq*ua*ri,	Det smärtade Adam, att eftersom Eva av högmod i sinnet sagt som om hon velat jämställas med Gud,
p*ro*pt*er* q*uod* ad magnu*m* sca*n*dalu*m* in d*e*i & a*n*gelor*um* co*n*spectu corruerat;	[så hade] på grund av detta hon störtat till stor förargelse i Guds och änglars åsyn,
letabat*ur* v*ero* q*uia* in ips*o*r*um* p*res*cie*n*cia tuu*m* v*er*bu*m* quo dei ancilla*m* te hu*m*ilit*er* p*ro*fiteri debebas ad magna*m* tua*m* gl*or*iam lucide rutilabat.	men han gladdes verkligen, ty i deras förutvetande strålade klart ditt ord med vilket du till din stora ära var bestämd att tillkännage dig ödmjukt vara tjänarinna[6].

6 *Ecce ancilla Domini*, “Se Guds tjänarinna”, Luk. 1:38.

KORT RESPONSORIUM MED VERSIKEL

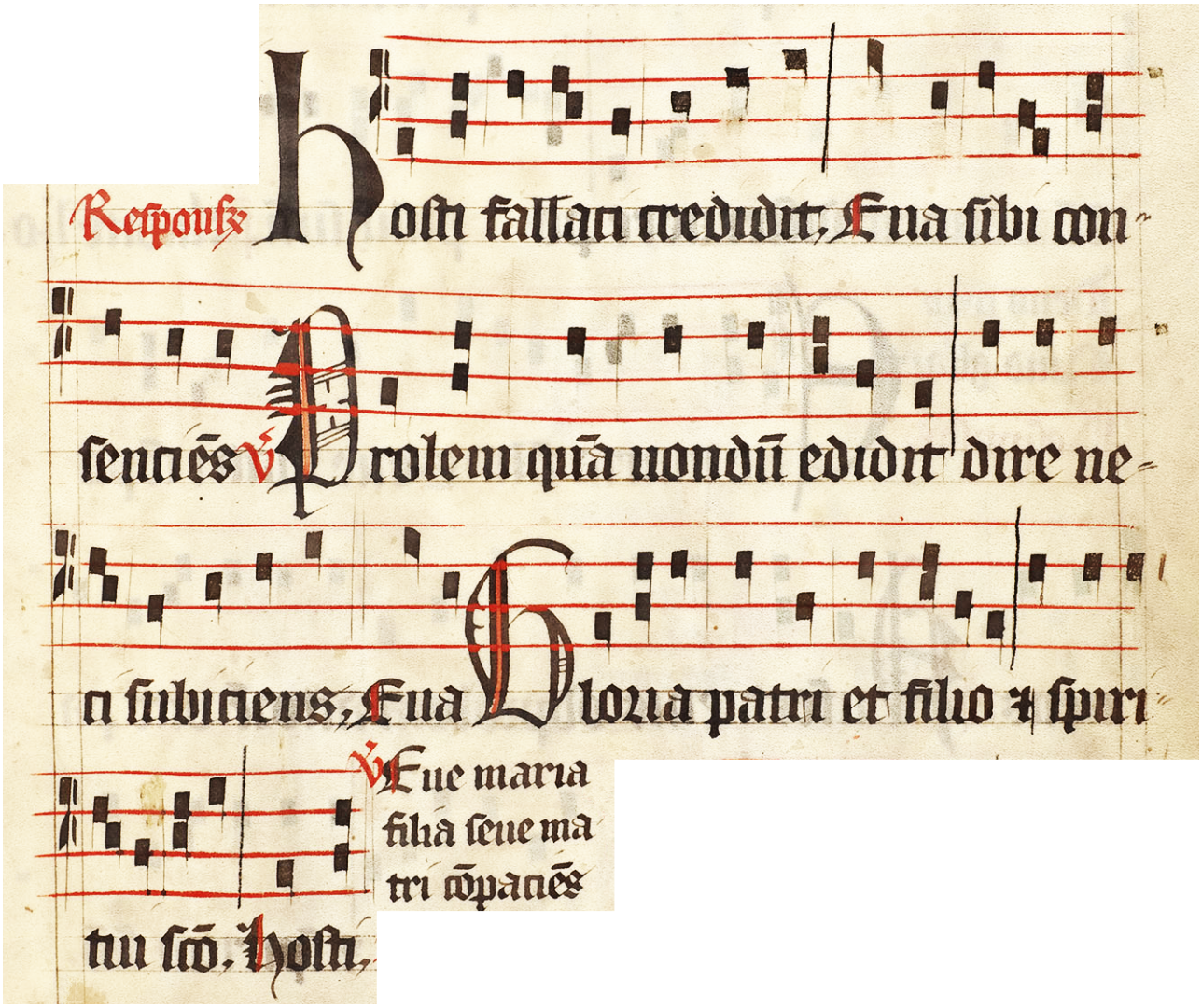

[Från A84. Det finns olika typer av *responsorier*. De heter så eftersom någon eller några sjunger före, och andra svarar (*respondent*). *Versikel* betyder “liten vers”, och det syftar på den lilla snutten på slutet som börjar *Eve maria filia*, “Maria, Evas dotter”. Birgittinersystrarnas liturgi är en vecka lång, och de korta responsorierna bildar en slags stafetthistoria genom hela veckan, på så sätt att föregående responsoriums versikel blir text till nästa responsorium.]

Hosti fallaci credidit,
Eva sibi consencie*n*s

På den bedrägliga fienden trodde
Eva, när hon samtyckte med denna.

Hosti fallaci credidit
eva illi consenciens

På den bedrägliga fienden trodde
Eva, när hon samtyckte med denna.

Prolem qua*m* nondu*m* edidit
dire neci subiciens

Avkomman som hon ännu inte fött
underkastade hon den gruvliga döden,

eva illi consenciens

Eva, samtyckande med denna.

Gloria patri et filio
& spiritui s*ancto*

Ära åt Fader och Son
och Helig Ande.

Hosti fallaci credidit
eva illi consenciens

På den bedrägliga fienden trodde
Eva, när hon samtyckte med denna.

Eve Maria filia
seve matri co*m*patie*n*s

Maria, Evas dotter,
av medlidande med den rasande modern,

Aufert ejus obprobria
actorem vite pariens

förde bort hennes vanära,
när hon födde livets skapare.

LÄSNING UR ÄNGELNS DIKTAMEN

Tristabat*ur* ecia*m* ada*m* q*uia* verbu*m* eve deu*m* ad ira*m* p*ro*vocav*er*at sibi sueq*ue* posteritati ad da*m*pnac*ionem*,	Adam bedrövades även eftersom Evas ord provocerat Gud till vrede, honom och deras efterkommande till fördömelse,

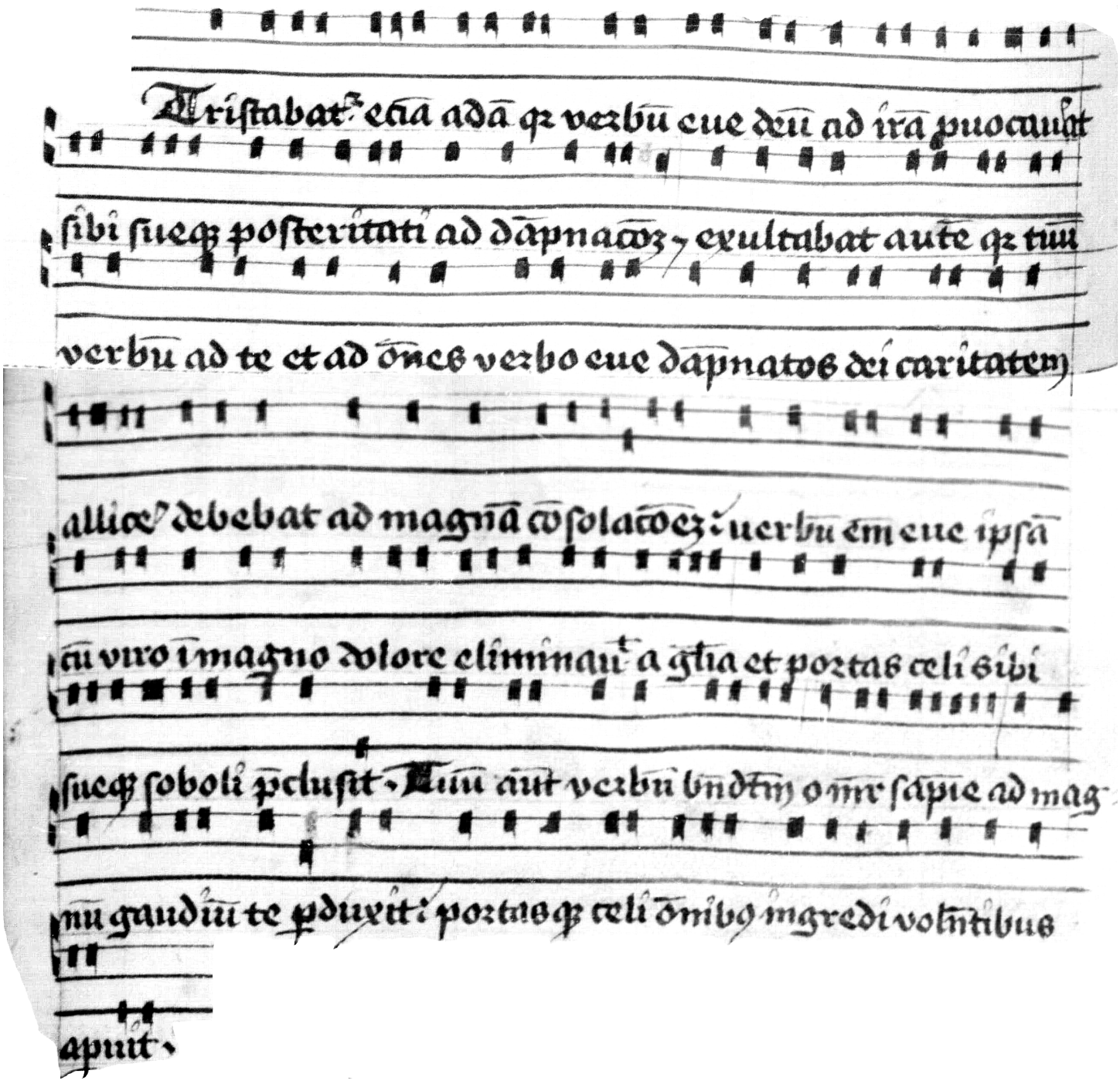

exultabat aute*m* q*uia* tuu*m* verbu*m* ad te et ad o*m*nes verbo eve da*m*pnatos dei caritatem allice*re* debebat ad magna*m* co*n*solac*i*o*n*e*m*;	men han jublade, eftersom ditt ord till dig och till alla av Evas ord fördömda skulle dra till sig Guds kärlek, till stor tröst,
verbu*m* e*ni*m eve ipsa*m* cu*m* viro i*n* magno dolore eliminav*it* a gl*or*ia et portas celi sibi sueq*ue* soboli p*re*clusit.	ty Evas ord hade uteslutit henne och mannen i stor smärta från ära, och uteslutit henne och hennes avkomma från himlens portar,
Tuu*m* aute*m* verbu*m* b*e*n*e*d*ic*t*u*m o m*at*e*r* sapi*enci*e ad magnu*m* gaudiu*m* te p*er*duxit;	men ditt välsignade ord, - O!, vishetens moder - har fört dig till stor glädje,
portasq*ue* celi o*m*nib*us* ingredi vol*e*ntibus ap*er*uit.	och himlens portar har det öppnat för alla som vill gå in.

KORT RESPONSORIUM MED VERSIKEL

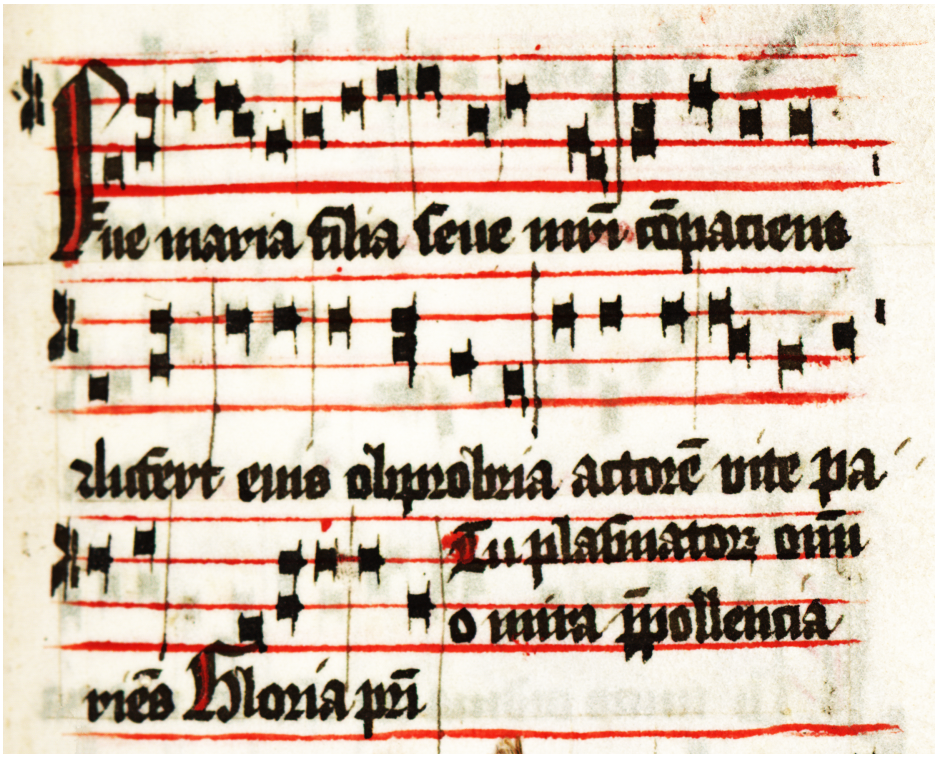

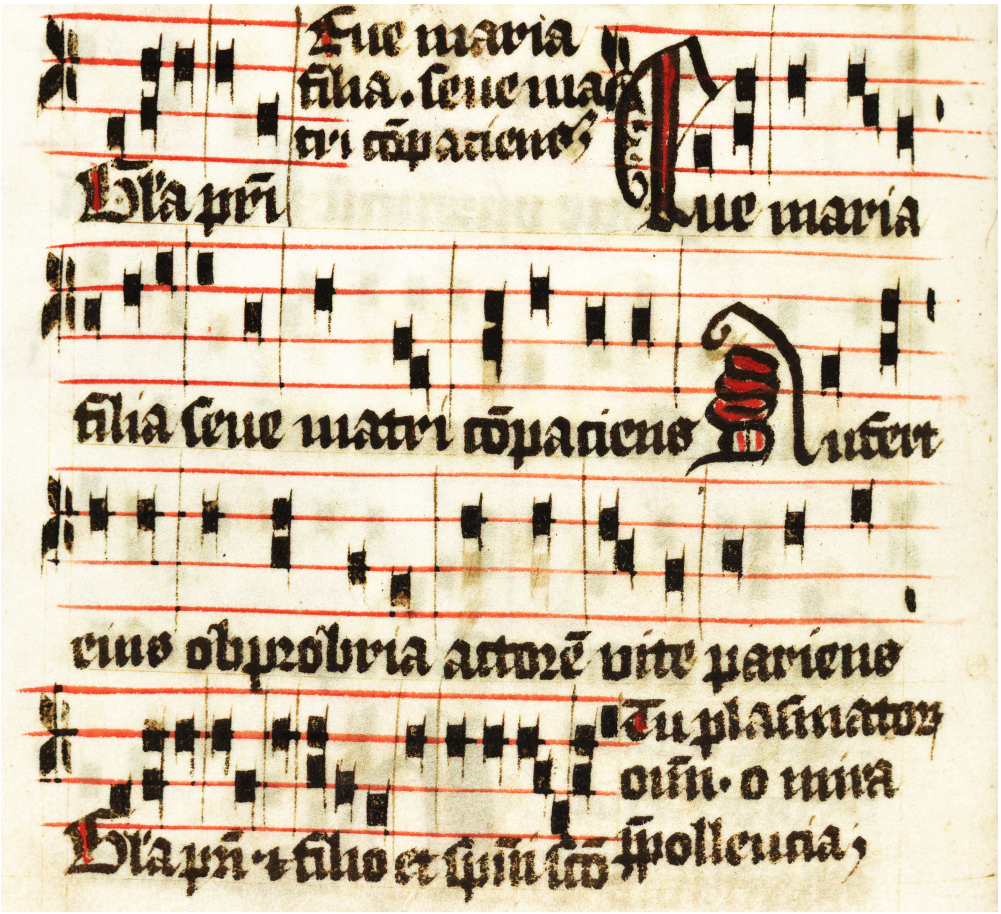

[C485 och C482, två manuskript på Carolina Rediviva i Uppsala]

Eve Maria filia	Maria, Evas dotter,
seve matri compatiens	av medlidande med den rasande modern,
Eve Maria filia	*Maria, Evas dotter,*
seve matri compatiens	*av medlidande med den rasande modern,*
Aufert ejus obprobria	förde bort hennes vanära,
actorem vite pariens	när hon födde livets skapare,
seve matri compatiens	*av medlidande med den rasande modern.*
Gloria patri et filio	Ära åt Fader och Son
et spiritui sancto	och Helig Ande.
Eve Maria filia	*Maria, Evas dotter,*
seve matri compatiens	*av medlidande med den rasande modern,*
Tu plasmatorum omnium	- O!, du underbara, mäktigare
o mira prepollencia	än allt skapat,
tu placa nobis filium	blidka Sonen mot oss, du
plena referta gracia	som är överfull av nåd.

LÄSNING UR ÄNGELNS DIKTAMEN

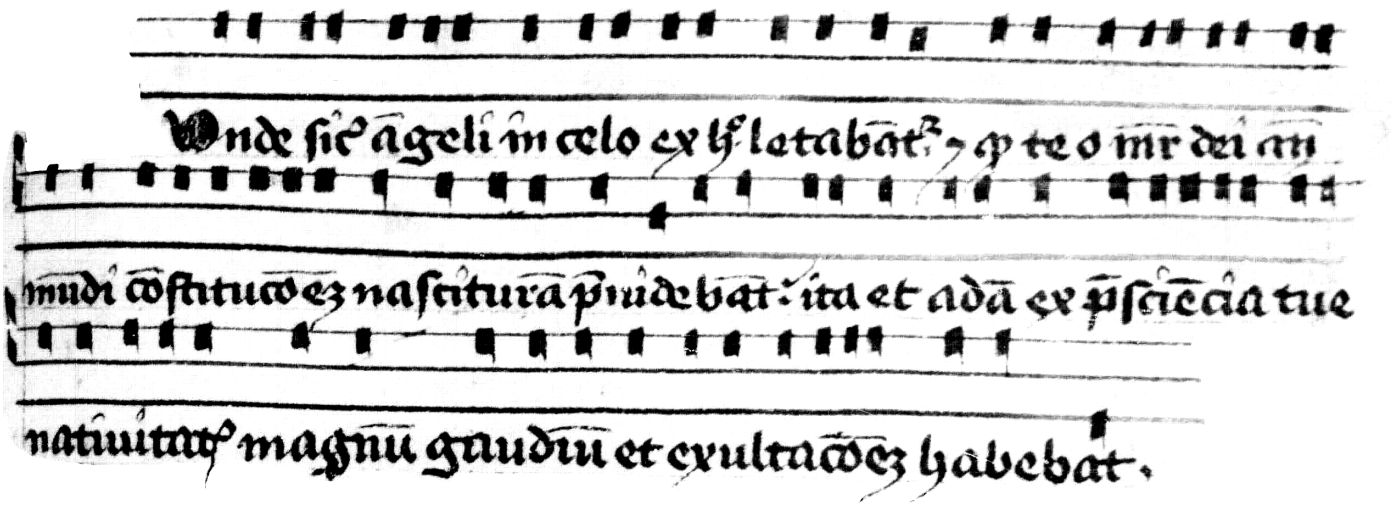

Unde sic*ut* a*n*geli in celo ex h*oc* letaba*ntur*,	Så liksom änglarna i himlen gladdes av detta,
q*uod* te o m*ate*r dei an*te* mu*n*di co*n*stitu*cionem* nascitura*m* p*re*videba*n*t;	att de före världens skapelse förutsåg dig - O!, Guds moder - skola födas,
ita et ada*m* ex p*re*scie*n*cia tue nativitat*is* magnu*m* gaudiu*m* et exultac*ionem* habebat.	likaså hade Adam, av före-vetande om din födelse, stor glädje och jubel.

KORT RESPONSORIUM MED VERSIKEL

Ecce mulier conterens caput dolosi serpentis	Se kvinnan som krossar[7] huvudet på den skadliga ormen,
Ecce mulier conterens caput *dolosi serpentis*	*Se kvinnan som krossar huvudet på* *den skadliga ormen,*
Prothoplaustorum glorie hostiliter invidentis	som fientligt var avundsjuk på de först skapades ära,
dolosi serpentis	*den skadliga ormen.*
Gloria patri et filio et spiritui sancto.	Ära åt Fader och Son och Helig Ande.
Ecce mulier conterens caput *dolosi serpentis*	*Se kvinnan som krossar huvudet på* *den skadliga ormen.*
Ad coronam letitie triumphatrix sublevatur	Till glädjens krona segrarinnan upphöjs[8].
Leviathan supplantatus tetro carceri mancipatur	Den krossade[9] Leviatan[10] överlämnas till det hemska fängelset[11].

---

7 Detta syftar på 1 Mos. 3:15, och det här är det ord som Gud använder när han säger att Eva skall krossa ormens huvud.

8 Marias kröning till himmelens drottning.

9 Här är det däremot *krokben*, *snarskank* m m. För terminologi beträffande detta: http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=411&artikel=3211609

10 Ett stort havs- eller kaosmonster omnämnt Ps. 74:13-14 och 104:26, och Jes. 27:1 (i Job 3:8 och 40:20-41:25 är det nog en krokodil), och som associerats med "djupet" i 1 Mos. 1:2, ormen i paradiset, och draken i Uppenbarelseboken.

11 Underjorden i Upp. 20:2-3.

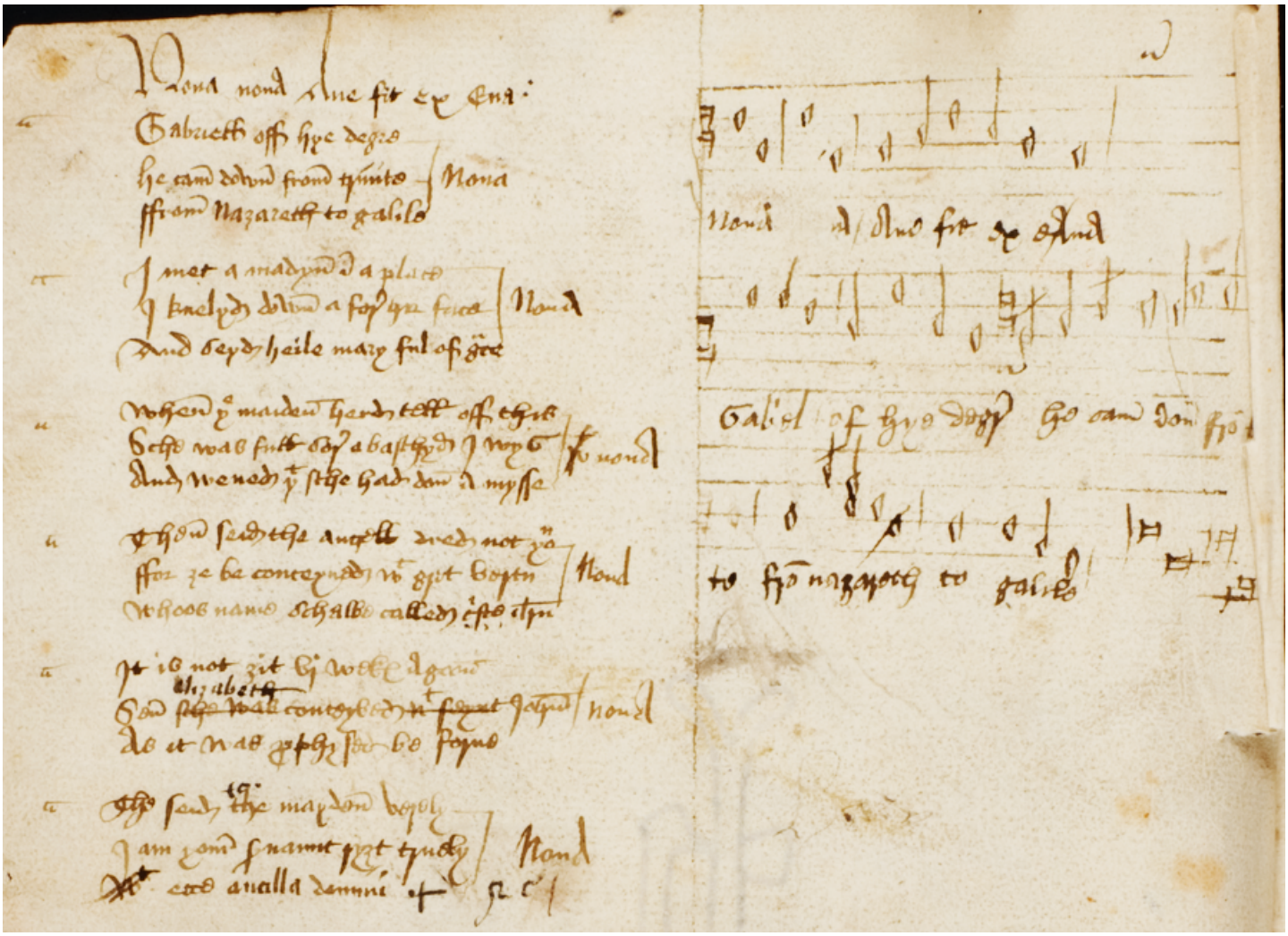

[Denna populära carol finns i flera engelska manuskript, men bara detta (MS Hunter 83) från Glasgow har någon form av melodi utskriven. Till skillnad från de andra manuskripten som presenterar texten prydligt och regelbundet, med versmått och rim, ett större antal verser, och en mer fullständig historia, så är denna version full av ändringar både i text och melodi, och ger ett ofärdigt intryck, ungefär som ett utkast. Till skillnad från de andra manuskripten är detta heller inte någon musikhandskrift, utan en krönika, och sången verkar bara ha hamnat här på försättsbladet för att det var första bästa lediga skrivutrymme.

Bokstaven “þ” kallas *thorn*, “törne”. Den fanns också på medeltidssvenska och motsvarar det läspande *th*. Bokstaven “ȝ” kallas *yogh*. Den är ett frikativt *g* som uttalas som ett tonande *ich*- eller *ach*-ljud, och sedermera oftast skrevs som *gh*.]

Nova nova Ave fit ex Eva : *Nytt, nytt, Ave blir av Eva*

Gabriell off hye degre
he cam down from trinite
From Nazarath to galile
Nova

Gabriel av hög grad,
han kom ner från treenigheten,
från Nazareth till Galileen.
Nytt...

I met a madyn in a place
I knelyd down a fore hir face
And seyd heile mary ful of g*ra*ce
Nova

Jag mötte en flicka på ett ställe,
jag knäböjde för hennes ansikte
och sade "Hell Maria, full av nåd".
Nytt...

When þ[e] mayden herd tell off this
Sche was full sore[12] a baschyd i wys
And wened[13] þ*a*[t] sche had don a mysse
₩ nova

När flickan hörde talas om detta
var hon helt svårt skamsen, förvisst
och tänkte att hon gjort fel.
Nytt...

Then seid the angell dred not y[u]o
For ȝe be conceyvad w[t] gret vertu
Whoos name schalbe
called c*r*[i]ste ih*es*u
Nova

Då sade ängeln "Frukta inte, du,
för du blir havande med stor dygd,
vars namn skall bli
kallat kristus jesus
Nytt...

It is not ȝit vj weks agoon
elizabeth
Sen ~~sche was~~ conceyved
~~w[t] seynt~~ john
As it was p*ro*physed be forne
Nova

Det är ännu inte 6 veckor gångna
Elisabeth
Sen ~~hon~~ blev havande
~~med Sankt~~ Johannes
som det var profeterat förut.
Nytt...

The seid the mayden verely
I am your servaunt ryȝt truely
~~₩[t]~~ ecce ancilla domini
Nova

Då sade flickan "Sannerligen,
jag är din tjänare, riktigt ärligt.
Se Guds tjänsteflicka".
Nytt...

---

12 jfr engelska "sorely" och tyska "sehr".

13 *wenen*, "betänka, anse" osv något kontrafaktiskt, dvs något som senare skall visa sig inte vara fallet. Se Robert E. Lewis: Middle English Dictionary, vol 130 s 307; "wēnen v.(2)".

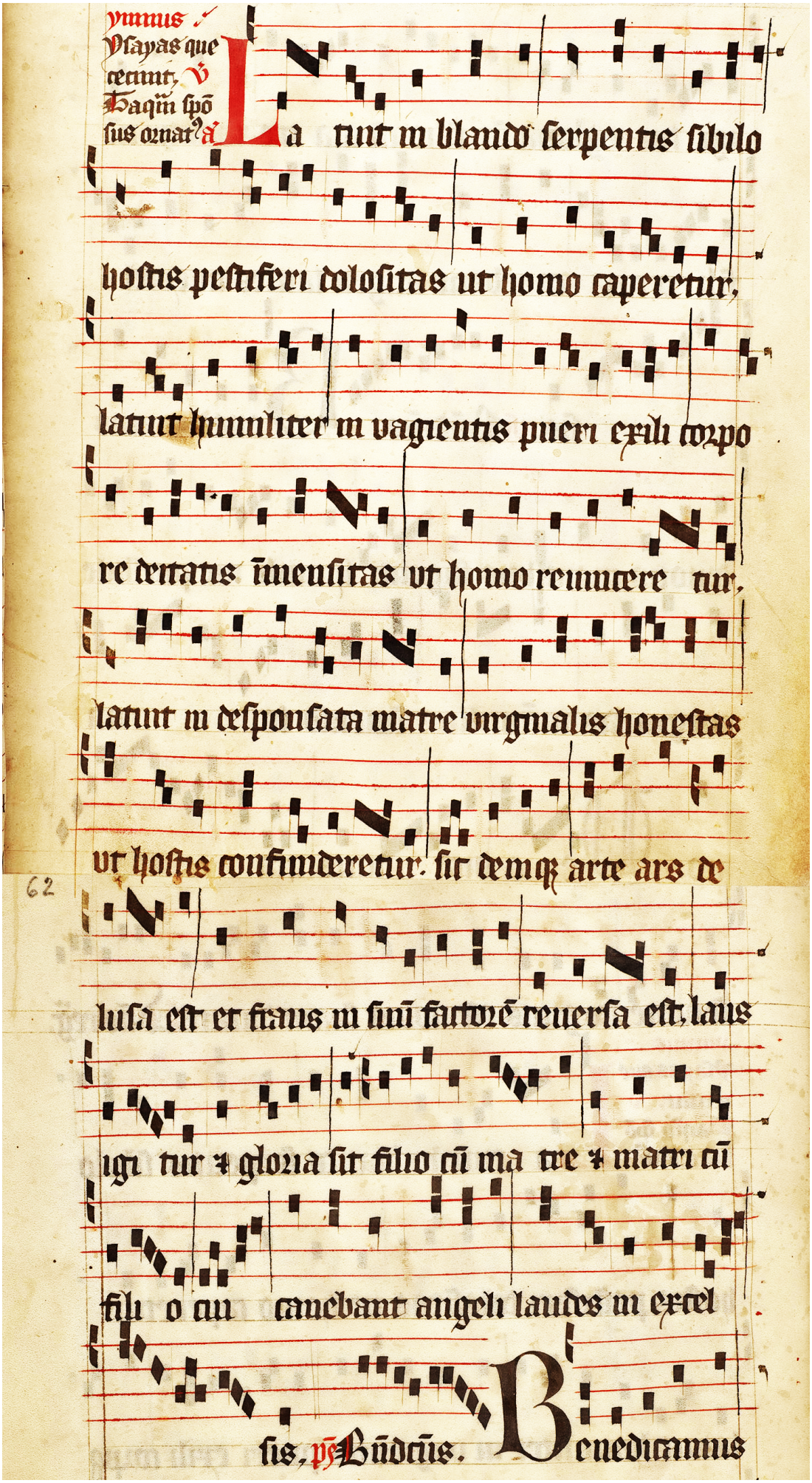
ymnus
Ysayas que
cecinit. V
Haqm spō
sus ornat' A
La tuit in blando serpentis sibilo
hostis pestiferi dolositas ut homo caperetur,
latuit humiliter in vagientis pueri exili corpo
re deitatis īmensitas ut homo reuincere tur,
latuit in desponsata matre virginalis honestas
ut hostis confunderetur. sic denique arte ars de
lusa est et fraus in sinī factorē reuersa est, laus
igi tur ⁊ gloria sit filio cū ma tre ⁊ matri cū
fili o cui canebant angeli laudes in excel
sis. pe Bñdcūs. Benedicamus

Latuit
in blando serpentis sibilo
hostis pestiferi dolositas
ut homo caperetur.

Den dolde sig
i ormens lockande väsning:
den pestbringande fiendens svek
för att människan skulle fångas.

latuit humiliter
in vagientis pueri
exili corpore
deitatis i*m*mensitas
ut homo revinceretur.

Den dolde sig ödmjukt
i det gnyende gossebarnets
landsflyktiga[14] kropp:
gudomlighetens omätlighet,
för att människan skulle återfångas.

latuit
in desponsata matre
virginalis honestas
ut hostis confunderetur.

Den dolde sig
i den trolovade modern:
jungfrulighetens ärlighet,
för att fienden skulle förvirras.

sic deniq*ue*
arte ars delusa est
et fraus
in suum factorem reversa est.

På så sätt blev till slut
konsten narrad genom konsten
och bedrägeriet
återvände till sin skapare.

laus igitur & gloria
sit filio cu*m* matre
& matri cu*m* filio
cui canebant angeli
laudes in excelsis.

Lov, således, och ära
vare sonen med modern
och modern med sonen
åt vilka änglarna sjunger
lovsång i höjderna.

---

14 Landsflykten i Egypten i Matt. 2:13-21 är här en bild av hur Gud är landsflyktig från sin himmel när han är här på jorden. Det händer därför i Systrarnas Sång att vår tillvaro här på jorden av detta skäl kallas “exil”.

KORT RESPONSORIUM MED VERSIKEL

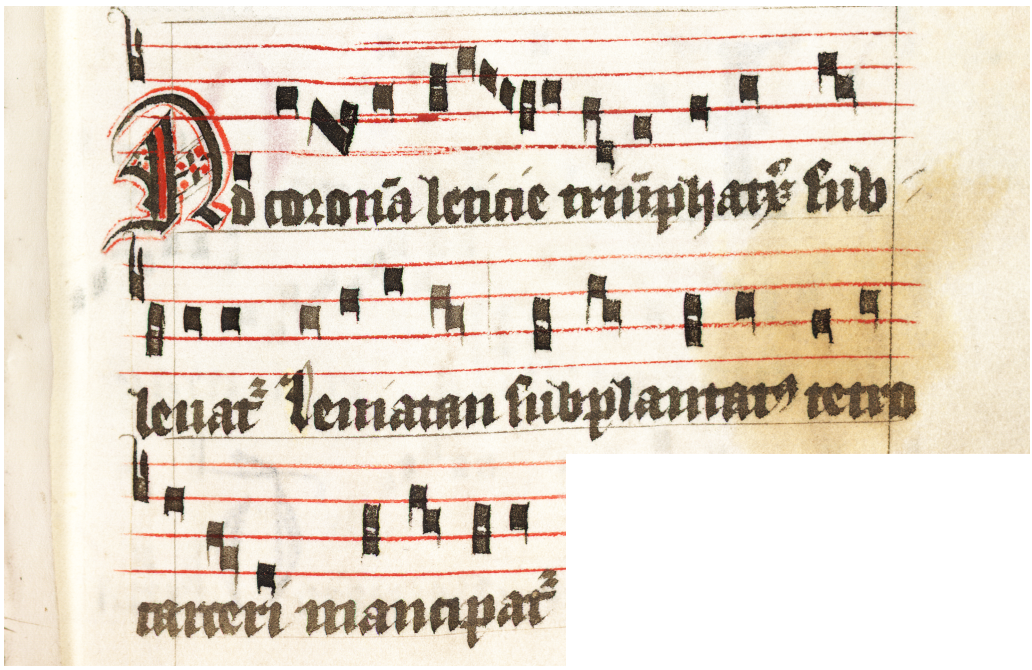

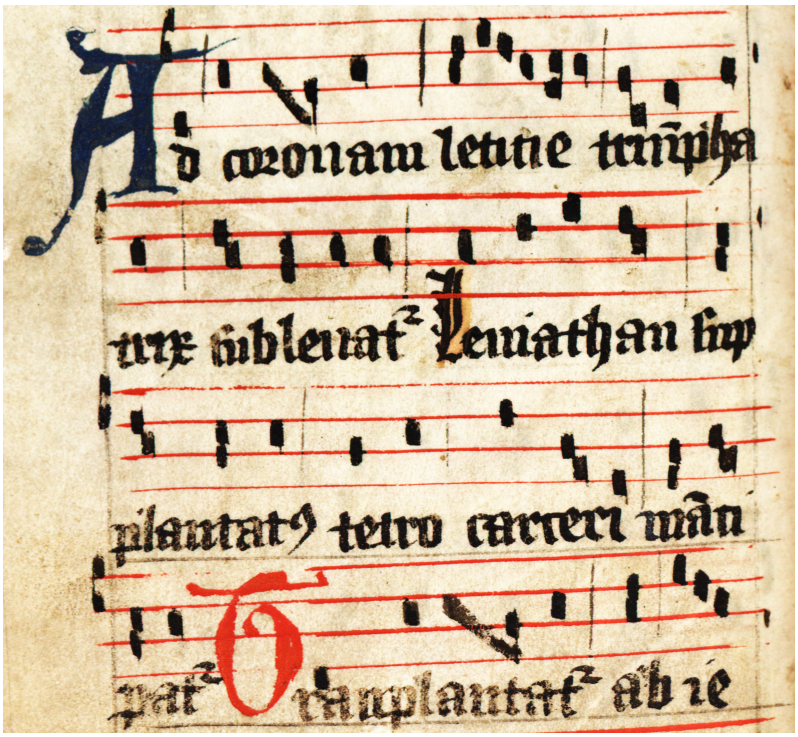

[C468 överst, och C490, en mycket liten handskrift, därunder. Uppsala.]

Ad coronam letitie
triumphatrix sublevatur

Ad coronam letitie
triumphatrix sublevatur

Leviathan supplantatus
tetro carceri mancipatur

triumphatrix sublevatur

Gloria patri et filio
et spiritui sancto.

Ad coronam letitie
triumphatrix sublevatur

Transplantatur ab iherico
Rosa in iherusalem.

Deum et angelos
sua pulchritudine colletificans.

Till glädjens krona
segrarinnan upphöjs.

Till glädjens krona
segrarinnan upphöjs.

Den krossade Leviatan
överlämnas till det hemska fängelset,

segrarinnan upphöjs.

Ära åt Fader och Son
och Helig Ande.

Till glädjens krona
segrarinnan upphöjs.

Från Jeriko[15] omplanteras
rosen i Jerusalem,

med sin skönhet glädjande både
Gud och änglar.

15 Jeriko är världens lägst belägna stad, och synnerligen varm året om. Det är också världens första stad med stadsmurar, ca 8000 fKr. Dess dubbla stadsmurar har vid ca 1400 fKr fallit utåt, antagligen pga jordbävning. Berättelsen i Jos. 6 har tillkommit ett par århundraden senare för att förklarar hur murarna fallit. Möjligen har man uppfört detta som ett spel vid ruinerna (Svenskt Bibliskt Uppslagsverk). Beskrivningen i Jos. 6 av hur det paraderas runt i sex dagar och hur allt störtar samman på den sjunde är en fin parallell till syndafallet. Rosen är Maria.

CONDUCTUS

med text av Philip Kanslern (ca 1160-1236)
och musik av Perotinus Magnus (fl 1200)

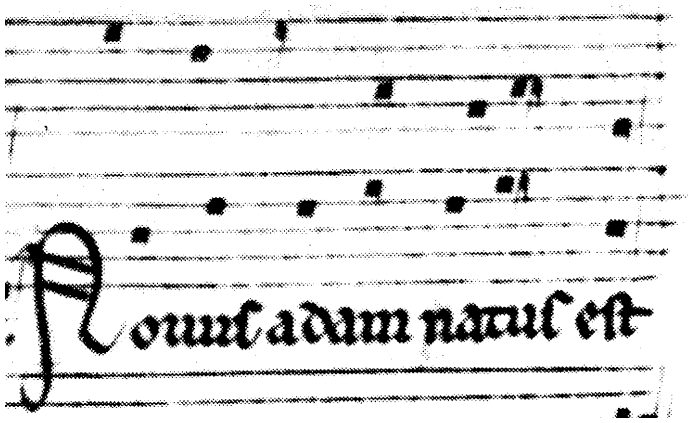

Novus adam natus est	Den nye Adam är född
ut novetur mundus ·	för att världen skall förnyas
a quo tamen factus est	av den som gjort
primus et secundus ·	den förste och den andre,
quippe cum principium	eftersom med början
idem sit et terminus ·	så är han också slutet,
servus atque dominus ·	tjänare och herre.
nescit hoc prepucium	Förhuden vet inte detta[16].
nescit hoc inmundus.	Den orene vet inte detta.

[Ur *Firenze*]

16 Den andre Adam var omskuren, den förste var det inte.
Kristi omskärelse firas nyårsdagen.

RONDELLUS

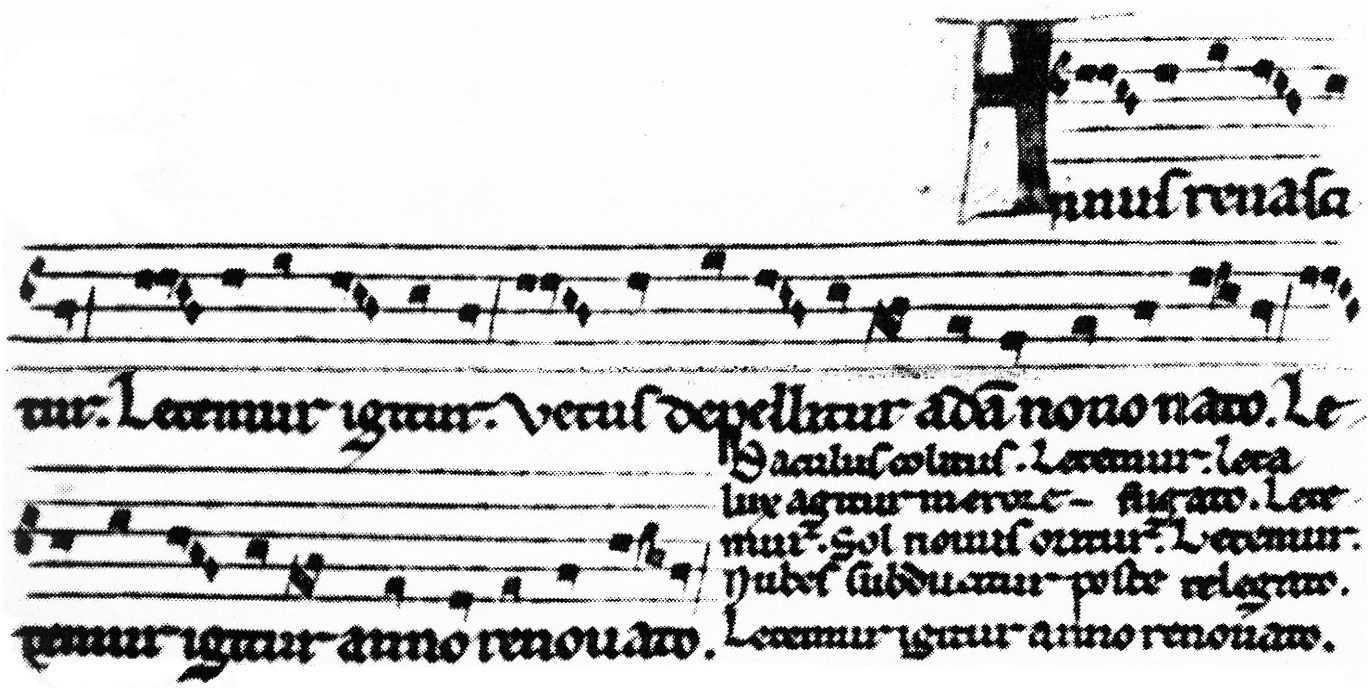

Annus renascitur
Letemur igitur
Vetus depellitur
Adam novo nato
Letemur igitur
anno renovato

Baculus colitur
Letemur igitur
Leta lux agitur
merore fugato
Letemur igitur
anno renovato

Sol novus oritur
Letemur igitur
Nubes subducitur
hoste relegato
Letemur igitur
anno renovato

Året återföds;
Låt oss därför glädjas!
Det gamla kastas ut
efter att den nye Adam fötts.
Låt oss därför glädjas
åt det förnyade året!

Herdestaven hedras;
Låt oss därför glädjas!
Det glada ljuset firas
efter att sorgen fördrivits.
Låt oss därför glädjas
åt det förnyade året!

Den nya solen gryr;
Låt oss därför glädjas!
Molnen förs undan
efter att fienden förvisats.
Låt oss därför glädjas
åt det förnyade året!

Sancta · Trinitas · Deus
Super dolore vulnerum meorum addiderunt
Primus homo peccavit in adam
Et sancta mater ecclesia formatur
Vulnus
Perforavit pectus et fluxerunt aque
Prima pars de christo vinea
Et sacramentum ex per christum
Amor vincit
Judicium crucifixorum
Pars prima
De christo vinea : sanguine pretiosa

Det läses i 1 Mos. 2:a kapitlet när Adam sov, tog Herren ett revben från hans sida, och formade av det en kvinna. Den sovande Adam betecknar Kristus som just dött på korset, ur vars sida, åt oss, flyter sakramen ten, när soldaten med lansen öppnar Kristi sida.	Sacharias·13·	David	Det läses i 2 Mos. 17:e kapitlet att när Moses ledde folket genom öknen saknades dem vatten pga vattenbrist; Moses, med staven som han i handen höll, slog på klippan, och ut gick de största vatten som från en stor avgrund. Klippan eller stenen betecknar Kristus som åt oss frälsande vatten, dvs sakramenten, utgjöt ur sin sida, när han tillät denna att öppnas på korset av soldatens lans.
Vad är detta för sår mitt i dina händer? (Sak. 13:6)		De lade till ytterligare på mina sårs smärta (Ps. 69:27)	

Herren sände in en sömn i Adam (1 Mos. 2:21)	-tär perforerade hans sida med lansen En mili- (Joh. 19:34)	Han slog på stenen och vatten flöt (Ps. 78:20)
(Bilden föreställer 1 Mos. 2:21-22)	(Bilden föreställer Joh. 19:34)	(Bilden föreställer 2 Mos. 17:1 och 4 Mos. 20:2-11. Typologin finns i 1 Kor. 10:4)

Vers	Den första kvinnan började uppstiga ur mannens revben			Vers	Det är Kristi sakrament som flyter ur stenen

Första klagovisorna	O, alla ni som färdas på vägen, märk och se!	(Klag. 1:12)	(Amos 8:9)	Amos · viij ·	Den dagen går solen ner och döljer sina strålar

Vers	Från Kristus rent : vatten framflyter med blodet

LÅNGFREDAGSHYMN *(Venantius Fortunatus, 500-tal)*

De parentis protoplasti
fraude Factor condolens
Quando pomi noxialis
morte morsu corruit:
Ipse lignum tunc notavit,
damna ligni ut solveret.

Över den den först skapade
förälderns[17]
svek bedrövades Skaparen
då det fördärvliga äpplets
tugga ledde till döden.
Då noterade han detta träd
för att det skulle lösa trädets skulder[18].

Hoc opus nostræ salutis
ordo depoposcerat:
Multiformis proditoris
arte ut artem falleret:
Et medelam ferret inde,
hostis unde læserat.

Detta verk har vår frälsnings
ordning fordrat:
Den mångestaltade förrädarens
list skulle gäckas med list
och skänka ett botemedel av det
varmed fienden hade skadat[19].

Crux fidelis, inter omnes
arbor una nobilis:
Nulla talem silva profert,
fronde, flore, germine.
Dulce lignum, dulce clavo,
dulce pondus sustinens.

Trogna kors, bland alla
träd unikt förnämt:
Ingen skog frambär sådan
grönska, blomma, frukt.
Ljuva trä, ljuva spik,
bärande ljuv börda.

---

17 Adam.

18 Detta är en så kallad *typologi* eller *prefiguration* (ej att förväxla med "förebådande"), vilket innebär att två skilda saker eller fakta är av samma *typ*, och att det är någon form av identitet mellan dem, eller att den ena är en *figur*, en bild, som står för en annan: De två träden i Edens lustgård är i själva verket samma träd, Livets träd är dessutom korset, och frukten som hänger från livets träd är Kristi kropp. De två träden står också för det gamla och det nya förbundet, Lagen resp Nåden osv.

19 Besläktad med typologin, dvs att likadana saker hör ihop, är uppfattningen att lika botar lika, som sedermera fick en folklig motsvarighet i Paracelsus *signaturlära*.

Flecte ramos, arbor alta,
tensa laxa viscera,
Et rigor lentescat ille,
quem dedit nativitas:
Ut superni membra Regis
miti tendas stipite.

Böj grenarna, höga träd,
slappna av dina spända muskler,
och låt den stelhet mjukna,
som du fått av födseln,
så att den högste Konungens lemmar
du milt kan sträcka ut på stammen.

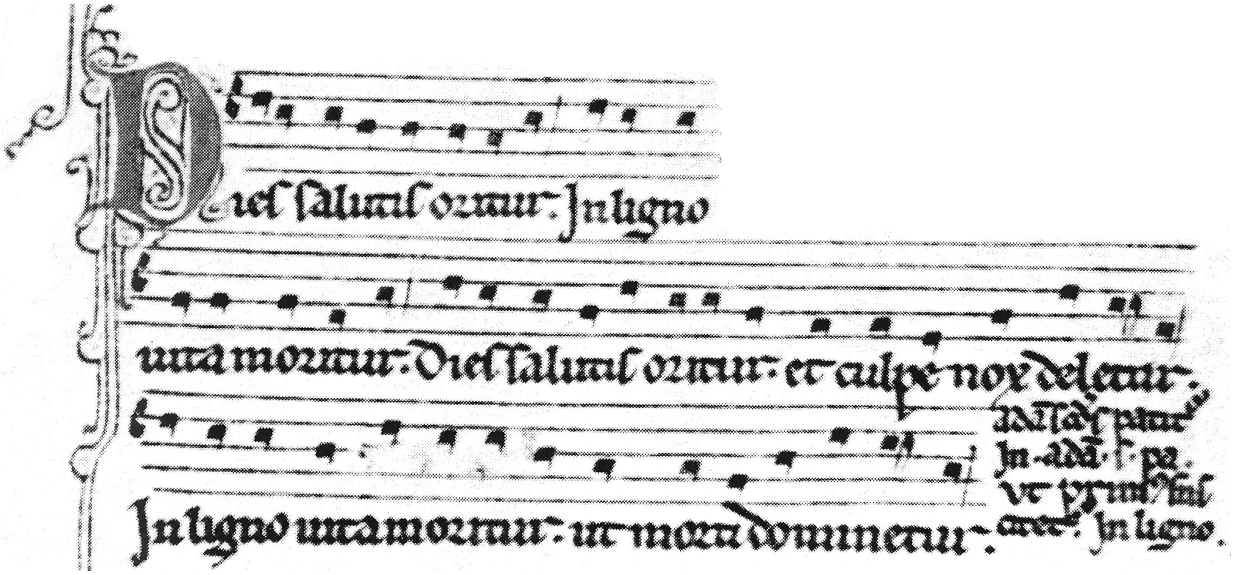

Dies salutis oritur.
In ligno vita moritur.
Dies salutis oritur.
et culpe nox deletur.
In ligno vita moritur.
ut morti dominetur.

Frälsningens dag[20] börjar,
på träet dör livet.
Frälsningens dag börjar
och syndens natt[21] utraderas.
På träet dör livet,
för att döden skall behärskas.

Adam secundus patitur
In ligno vita moritur.
Adam secundus patitur
Ut primus suscitetur
In ligno vita moritur.
ut morti dominetur.

Den andre Adam lider,
på träet dör livet.
Den andre Adam lider,
för att den förste skall uppväckas[22].
På träet dör livet,
för att döden skall behärskas.

---

20 2 Kor. 6:2, syftar på Jes. 49:8, och tolkar detta som tiden efter Kristus.
21 Den vi befunnit oss i mellan syndafallet och Kristus.
22 Jfr Rom. 5:14b; 1 Kor. 15:22, 45.

UR EXSULTET, SÅNGEN TILL PÅSKLJUSET

O mira circa nos
tuæ pietatis dignatio!

O, underbar över oss
är din nåds värdighet.

O inæstimabilis dilectio caritatis:
ut servum redimeres,
Filium tradidisti!

O, ofattbar är din omsorgs kärlek:
för att återköpa tjänaren
gav du din Son i utbyte.

O certe neccessarium
Adæ peccatum,
quod Christi morte deletum est!

O, absolut nödvändig var
Adams synd
som genom Kristi död utplånats!

O felix culpa[23],
quæ talem ac tantum meruit
habere redemptorem!

O, lyckobringade skuld,
som i så hög grad förtjänade
att ha en frälsare!

O vere beata nox,
quæ sola meruit scire
tempus et horam,
in qua Christus
ab inferis resurrexit!

O, i sanning saliga natt
som ensam förtjänade att få veta
tiden och stunden
då Kristus
återuppstod från dödsriket!

O vere beata nox,
in qua terrenis cælestia,
humanis divina
iunguntur!

O, i sanning saliga natt
då det jordiska och himmelska,
det mänskligt och det gudomliga
förenas!

23 http://en.wikipedia.org/wiki/Felix_culpa

Oramus ergo te, Domine,
ut cereus iste
in honorem tui nominis
consecratus,
ad noctis huius caliginem
destruendam,
indeficiens perseveret.

Et in odorem suavitatis acceptus,
supernis luminaribus misceatur.

Flammas eius
lucifer matutinus inveniat.

Ille, inquam, ***lucifer***[24],
qui nescit occasum:
Christus, filius tuus,
qui regressus
ab inferis,
humano generi serenus illuxit,
et tecum vivit et regnat
in sæcula sæculorum.

Amen.

Sålunda ber vi dig, Herre,
att detta ljus,
som till ditt namns ära
är helgat,
för att denna natts mörker
skall nedrivas,
skall outtröttligt framhärda,

och i ljuvhetens doft tas emot,
och blandas med det högstas ljus.

Dess flamma,
må ***ljusbäraren*** finna den,

denne, säger jag, ***ljusbärare***,
som inte kan dö:
Kristus, din Son,
som, återkommen
från dödsriket,
milt upplyser människosläktet,
och med dig lever och regerar
i evigheters evighet.

Amen.

24 Bilden av Kristus som "lucifer" finns i 2 Petr. 1:19 (I Upp. 2:28 och 22:16 kallas han däremot "stella matutina", morgonstjärnan, vilket betyder samma sak). Mer information finns på http://paradox.provocation.net/medeltid/pascha/exsultet.htm.

KRISTI UPPSTÅNDELSE

Till mässans evangelieläsning sjungs Alleluia med en vers (i detta fall Romarbrevet 6:9) som syftar på dagens tema. I versen har ordet *mors*, "döden" en melism, en liten melodi, som sjungs på denna stavelse. På denna melism finns en motett, där Perotinus först gjort tre överstämmor, och Philip Kanslern sedan texten till dessa. Det är alltså tre överstämmor med varsin text som sjungs samtidigt, medan understämman sjunger ordet *mors* i den ursprungliga gregorianska melodin. En av de tre stämmornas texter återges här till höger, och de två övriga på varsin sida på nästa uppslag. De tre överstämmornas texter representerar tre olika syn på döden såsom kommit in i världen genom syndafallet, från en uteslutande negativ (*Mors que stimulo*, den första på nästa uppslag), via en "slutet gott allting gott" (*Mors morsu* på nästa uppslag), till att syndafallet skedde på Guds befallning, som här på motstående sida. Och varför inte? Om syndafallet skedde enligt en förutbestämd plan, och var nödvändigt och lyckobringande så är ju det den logiska slutsatsen. Sedan förenas alla stämmor i den gregorianska melodins fortsättning längst ner till höger på nästa uppslag, och så är sången slut.

Alleluia.	**Lovprisa Herren.**
Alleluia.	**Lovprisa Herren.**
Christus	**Kristus,**
resurgens	**som uppstått**
ex mortuis	**från de döda,**
iam non moritur.	**skall inte mer dö.**
Mors...	***Döden ...***

Mors a primi patris vicio
con transg*re*ssio
iussu dei facta fuit
emeruit o
mors a ligno
que triumphaveras
cum seductio
a demonis ore mortifero
primo procreato ·
o
mors
que moriente superas
gentium omnium domino
cruce locato
desolaris relevato
a patibulo
celestis domini filio ·
o quanta surrectio
quia populo
contristato
in penis inferi cruciato
arcato
prostrato
ligato
mortis ex palato
viru pessimo
ob hoc proprio
dei filio
psallat tam pio
nostra concio.

Döden – från förste faderns fel
när överträdelsen
blev gjord på Guds befallning –
har tjänat ut, O!,
Döden på trä,
du som hade triumferat
i och med förförelsen
(från demonens dödsbringande mun)
av den först skapade,
O!,
Död,
du som höjer dig - genom den döende
herren över alla folk,
uppsatt på korset -
överges, när han lyftes
från korsets tvärslå,
den himmelske herrens son.
Å, vilken uppståndelse!
Därför, åt folket,
bedrövat,
i underjordens pinor korsfäst,
lagt i kista,
nedstörtat,
bundet,
av dödens smak,
det sämsta gift,
pga detta, till
Guds egne son
sjunger vår mycket
fromma grupp.

Mors q*ue* stimulo nos urges emulo	**Död**, du som driver på oss med tävlingshetsande piskspö,
importuno trahis uno omnes vinculo.	med ett enda tyranniskt koppel drar du alla.
dum te vito mors ades subito, i*n*vito	När jag försöker undvika dig, Död, är du genast här mot min vilja.
mors q*ua*m paveo, caveo q*ua*m fugio, no*n* effugio	Död, som jag är rädd för, aktar mig för, som jag flyr från, kan jag inte undfly.
serpis clanculo dissoluto iugi loculo	Du slingrar dig fram i hemlighet, förbunden med rutten likkista.
du*m* insignito dives titulo · flores seculo	Medan den rike är prydd med titlar blomstrar du i tiden;
vite finito hoc curriculo inanito demolito	Med detta livets lopp avslutat, tömt, demolerat,
hoc corpusculo dissoluto teste fragil*is* luto	denna lilla kropp upplöst, som den förgängliga dyn omvittnar,
p*ar*vulo claudis angulo	stänger du in oss i ett litet hörn.
brevi titulo	Med kort titel:
mors g*l*adio exuto instans iugu*l*o	När döden med svärdet draget på ett ögonblick är mot min strupe
vivam ut in tuto me signaculo crucis munio christi scuto	skall jag leva skyddad när jag försvarar mig med korsets tecken, med Kristi sköld.
o mors	***Å! Döden ...***

Mors morsu nata venenato
mor*s* tu palato
heseras viciato
mors peccato
primo derivato
ex vicio venis avito
fonte fellito
fit corruptio
ex abscincio[25]
translato
sed veneno
cum radio sereno
exsiccato
fit reformatio ·
vero sole nato
verbis humanato
passo sub pilato
dolo iude vendito
crucis morti tractato
mortis morsu perdito
vite statu reddito.

Död, född av förgiftat bett,
Död, du hade hängt kvar vid
förgiftat smak,
Död, av första
synden härledd
från nedärvt fel kommer du
från förgiftad källa
blir korruption
av malört
överflyttad
men när det förgiftade
av den klara strålen
hade torkats
skedde en omgestaltning
av den sanna solen, född,
ord som blivit människa,
pinad under Pilatus,
med avsikt såld av Judas,
dragen till korsets död,
förgjord av dödens bett,
återgiven livets ställning.

...illi ultra
non dominabitur.
Alleluia.

...ska inte dominera
honom längre.
Alleluia.

25 Medeltida stavning av *absinthio*. Drycken absint har fått sitt namn av malörten.

HYMN UR SYSTRARNAS SÅNG

av Venantius Fortunatus

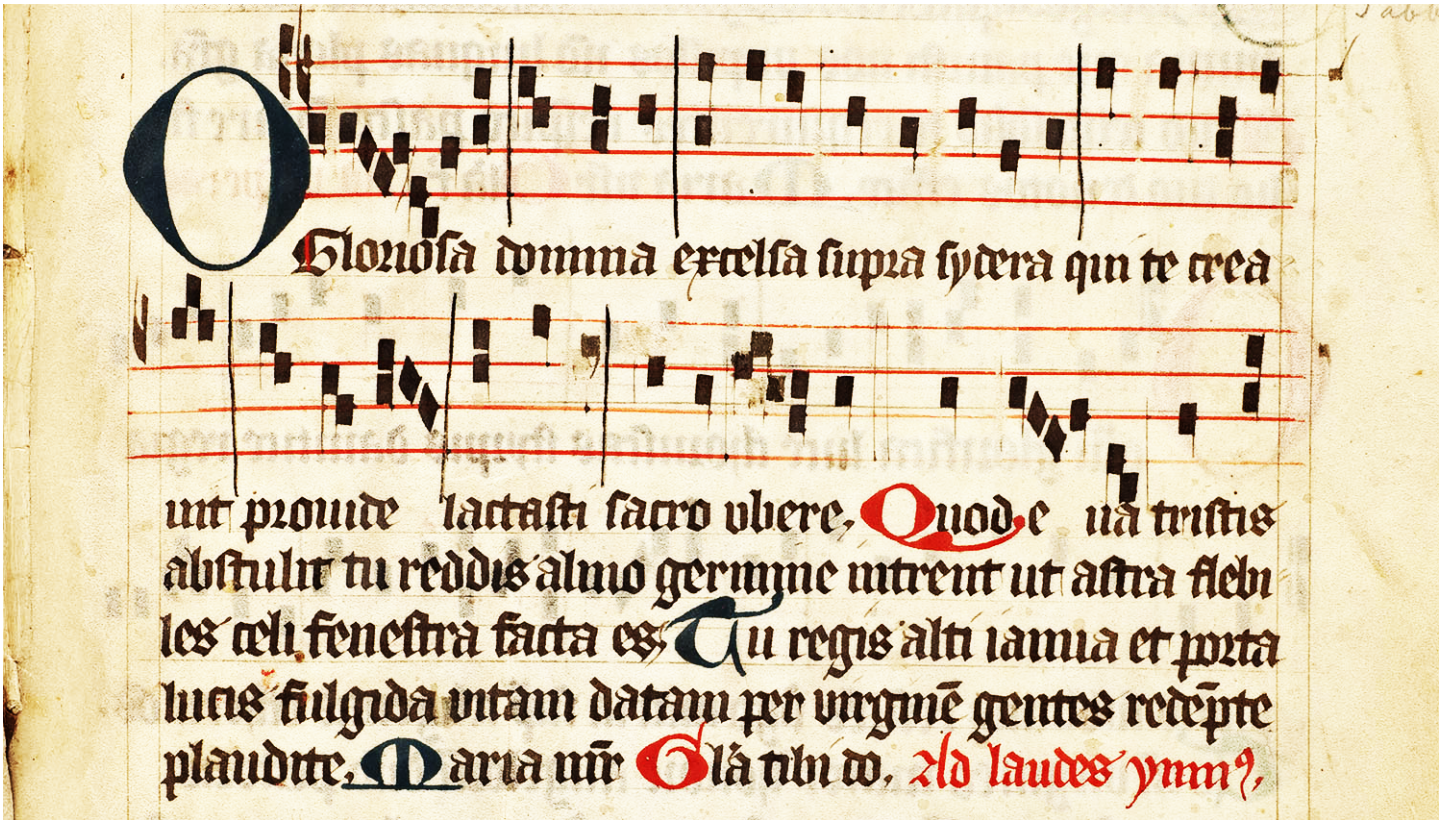

[A84]

O gloriosa domina
excelsa supra sydera
qui te creavit provide
lactasti sacro ubere.

O, ärofulla härskarinna,
upphöjd över stjärnorna,
den som förutseende skapat dig
diade du vid heligt bröst.

Quod eva tristis abstulit
tu reddis almo germine
intrent ut astra flebiles
celi fenestra facta es.

Vad den sorgsna Eva tog[26]
ger du tillbaka som din hulda livsfrukt[27].
De gråtande skall träda in som stjärnor.
Du har blivit himlens fönster.

Tu regis alti ianua
et porta lucis fulgida
vitam datam per virgine*m*
gentes rede*m*pte plaudite.

Du är högste konungens dörr
och ljusets strålande port.
Livet, givet genom jungfrun,
applådera det, återlösta folk!

Matia mater gratie
mater misericordie
tu nos ab hoste protege
et hora mortis suscipe

Maria, nådens mor,
barmhärtighetens mor,
skydda oss mot fienden
och tag emot oss i dödens timme.

Gloria tibi domine
qui natus es de virgine
cum patre et sancto spiritu
in sempiterna secula

Ära åt dig, Herre
som föddes av jungfrun
med Fadern och den Helige Ande
i ständiga evigheter.

Amen

Amen.

---

26 Frukten från kunskapens träd, “äpplet” populärt kallad...
27 ...som här identifieras med Jesus.

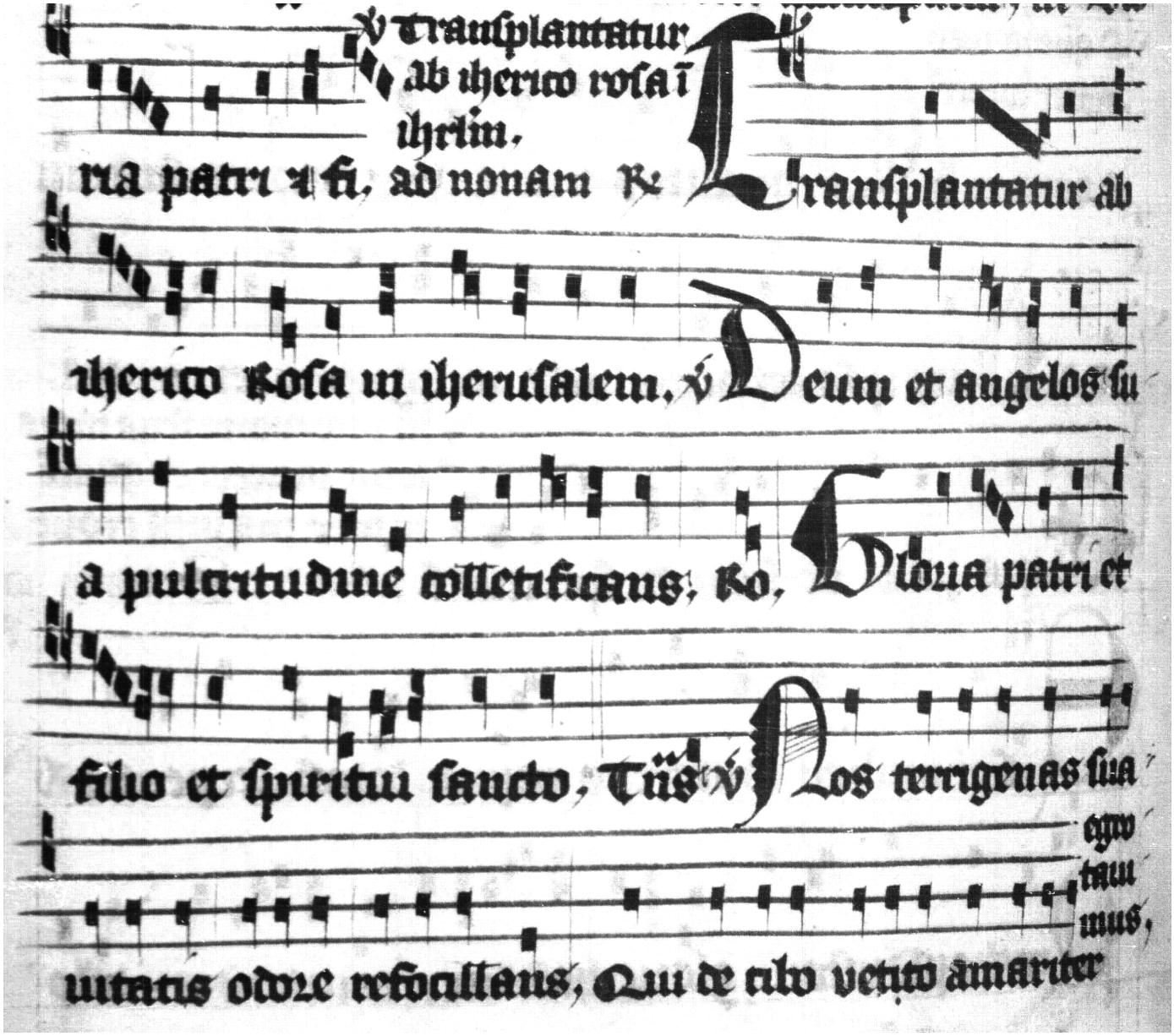

[Codex Magliabecchi]

Transplantatur ab iherico
Rosa in iherusalem.

Transplantatur ab iherico
Rosa in iherusalem.

Deum et angelos
sua pulchritudine colletificans.

Rosa in iherusalem.

Gloria patri et filio
et spiritui sancto.

Transplantatur ab iherico
Rosa in iherusalem.

Nos terrigenas suavitatis
odore refocillans.

Qui de cibo vetito
amariter egrotavimus.

Från Jeriko omplanteras
rosen i Jerusalem,

från Jeriko omplanteras
rosen i Jerusalem,

med sin skönhet glädjande både
Gud och änglar,

rosen i Jerusalem.

Ära åt Fader och Son
och Helig Ande.

Från Jeriko omplanteras
rosen i Jerusalem,

Återuppvärmande
oss jordefödda med ljuvhetens
lukt,

oss som av den gamla maten[28]
bittert blivit sjuka.

28 Frukten från kunskapens träd, “äpplet” populärt kallad.

SUFFRAGIUM TILL ELIN AV SKÖVDE

(till minne av hennes dödsdag 1:a augusti, firas 31:a juli)

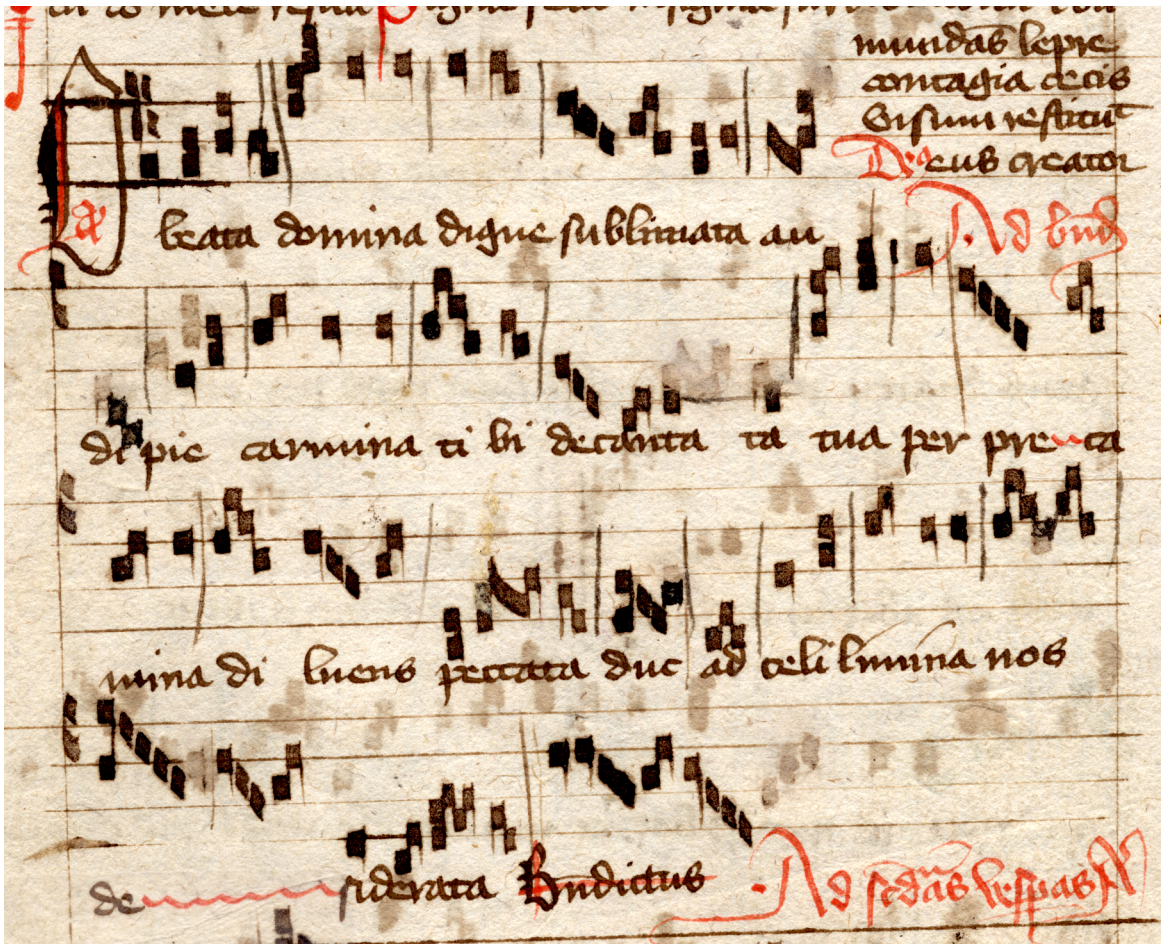

O beata domina	O, saliga härskarinna,
digne sublimata	värdigt upphöjd,
audi pie carmina	hör fromt sångerna
tibi decantata	sjungna åt dig.
tua per precamina	Genom dina förböner
diluens peccata	avtvättade från synder
duc ad celi limina	led (oss) till himlens trösklar,
nos desiderata	av oss åtrådda.

Ora pro nobis sancta Helena
ut digni efficiamur
promissionibus Christi.

Be för oss, heliga Elin
så vi görs värdiga
Kristi löften.

Oremus.

Låt oss be.

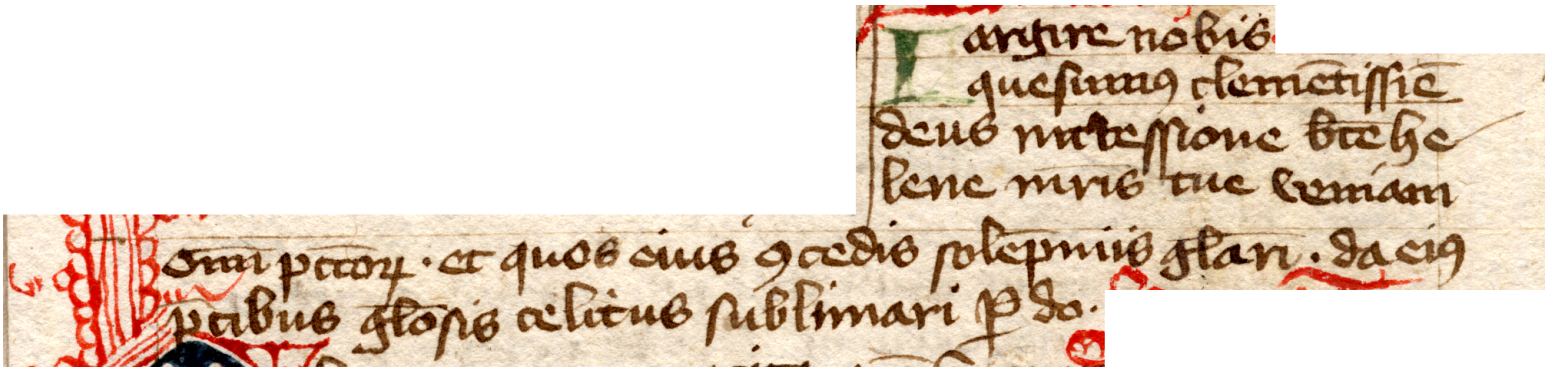

Largire nobis quesum*us*
clem*en*tissi*m*e deus intercessione
b*ea*te helene m*arty*ris tue
veniam om*nium* pe*cca*to*rum* ·

Förläna oss, ber vi,
mildaste Gud, genom förmedling
av den saliga Elin, din martyr,
förlåtelse för alla synder,

et quos eius *con*cedis sole*m*pniis
gl*ori*ari ·

och dem du tillåter ära sig över
hennes högtider,

da ei*us* p*re*cibus gl*ori*osis celitus
sublimari

låt (dem genom) hennes ärofulla
böner upphöjas till det himmelska

P*er* do*minum nostrum iesum*
xpistum filium tuum ·

genom vår herre Jesus Kristus
din son

qui tecum vivit et regnat in unitate
spiritus sancti deus ·

som med dig lever och regerar i den
helige Andes enhet, Gud

per omnia secula seculorum ·
amen ·

i alla evigheters evighet,
amen.

Benedicamus...

Alpha bovi et leoni
aquile vola*n*ti

ovi vermi et drachoni
angue*m* co*n*culcanti.

Ysaac. Y*o*seph. sansoni
portas asporta*n*ti·

davit vero salomoni
pace*m* restauranti.

masculo agniculo
virge matris flosculo.
giga*n*ti gemineo

o o o o o o ·
igni ni*m*phe g*ra*no.
t*ra*miti plano.

o o o o o .
unico et trino
benedicamus domino.

...domino.

Låt oss välsigna...

...alfa, tjuren och lejonet,
den flygande örnen,

fåret, masken och draken,
den som krossar ormen (genom att stampa på den med hälen),
Isak, Josef, Simson
som bär bort portarna,

David, och sannerligen Salomo
som återställer freden,

det lilla manliga lammet,
moderns kvists blomma
de tvillingfödda jättarna,

O! O! O! O! O! O!
elden, nymfen, sädeskornet,
den plana vägen,

O! O! O! O! O!
den enkle och trefaldige,
låt oss välsigna Herren.

...Herren.

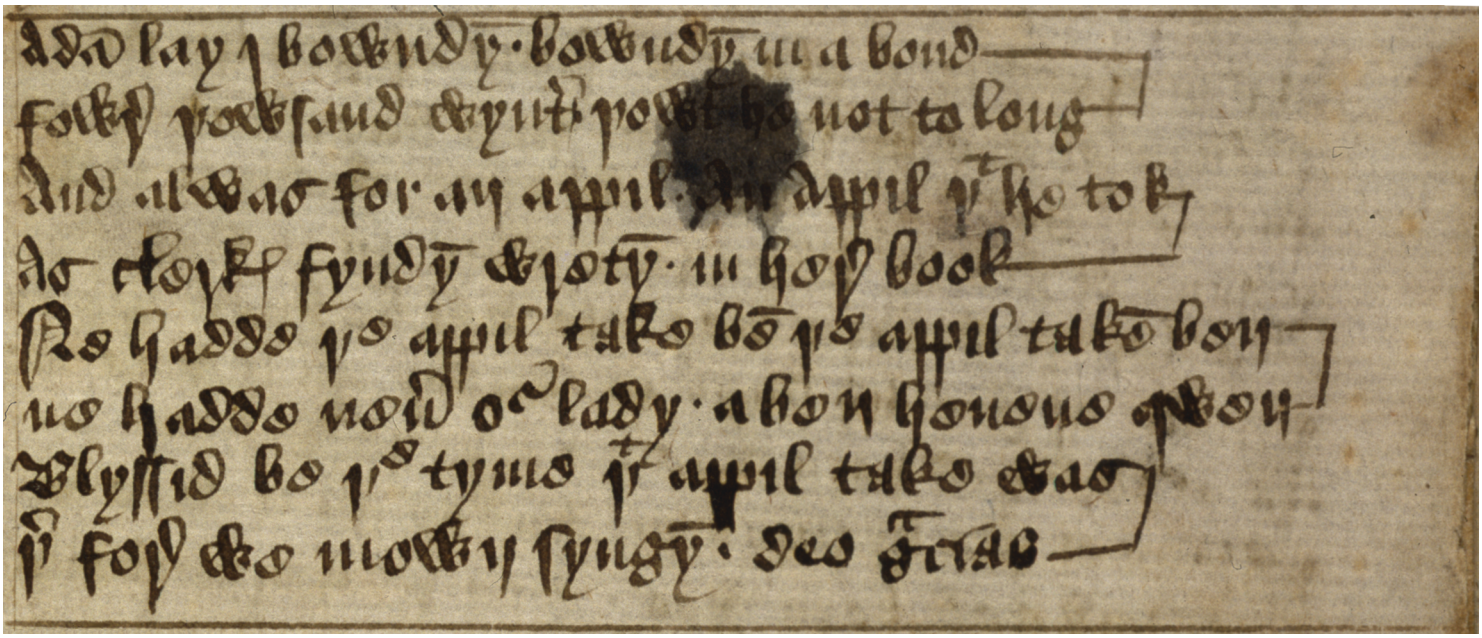

Deo...

Ada*m* lay i bowndy*n* ·
bowndy*n* in a bond –
fowre þowsand wynt*er* ·
þowt he not to long –

And al was for an appil ·
an appil þ*at* he tok –
as clerk*es* fyndy*n* wrety*n* ·
<wretyn> in he*re* book –

Ne hadde þe appil take be*n*
þe appil take*n* ben –
ne hadde nev*er* o*ure* lady ·
a ben hevene qwen –

Blyssid be þ*e* tyme
þ*at* appil take was –
þ*er* fo*re* we mown syngy*n* ·
deo g*ra*cias –

...gracias

Åt Gud...

Adam låg bunden,
bunden i ett band.
Fyra tusen vintrar
tyckte han inte var för långt.

Och allt var för ett äpple,
ett äpple som han tog,
som klerker finner skrivet,
skrivet i sin bok.

Hade inte äpplet blivit taget,
äpplet blivit taget,
så hade aldrig vår dam
blivit himlens drottning.

Välsignad vare den tid
då äpplet blev taget.
Därför må vi sjunga
tack åt Gud.

...tack

Mura lege mira modo deus formate hominem mire magis hunc

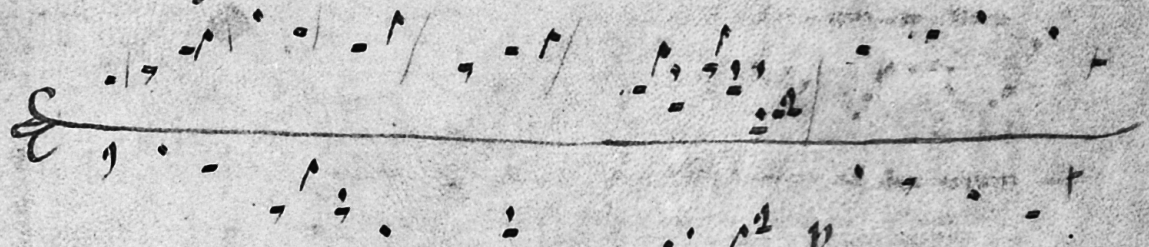

reformat vide murum ordinem

Reformandi

murus ordo in hoc sonat decacor do

P rimus homo fit ex humo mulier ex omine
nos ex illis nouus homo fit ex sola uirgine. R.
Sic se nob coptauit homo fit p homine. ceciderat ne deficet filius fit femine. R.
Prim homo n peccare potuit. nolunt nim e peccare nouus hec n potuit. R.
Ante potest n non primus homo condit. simul tam nos mortales nouus sponte
moriatur. R. ad quam morte sua nos benignissim uita inq nec peccare nec
mori potim. R. Pat dei mat ho dei ho filius deus sui ho sotia dei homo mech. R
Mulier peccat reus ho. homine secum fit p matre nat homo p nati pric. R. Stat
uir peccat mat hostiu e filius in utero rei p maria primus acq; lacri. R. Sole pacis
mat stella mat solus rudi pat seis mat rosa lux miseru filius. R. Sic nouatur uet ho
sic nouari potis si p matre tibi nati aduocatu feceris apredicto decicordo discordati
no concordo no siunt xpi quib cordi non est ordo decicordo. ~. ~. ~.

PROCESSIONSHYMN

Mira lege miro modo	Med märklig lag, på märkligt sätt
deus format *h*ominem	skapar Gud människan.
mire magis hunc reformat	Mer märkligt återskapar han henne,
vide mirum ordinem	se den märkliga ordningen:
	Refräng:
Reformandi mirus ordo	*Det märkliga sättet att återskapa*
in hoc sonat decacordo	*ljuder i detta tiosträngade*
	[*psalterium*][29].
Primus homo fit ex humo	Den första människan gjordes av jord,
mulier ex *h*omine	kvinnan av människa,
nos ex illis novus *h*omo	vi av dessa. Den nya människan
fit ex sola virgine.	görs av endast jungfru.
R.	*(Refräng)*
Sic se nob*is* coaptavit	Så har han anpassat sig åt oss,
homo fit p*ro* homine.	människan görs åt människan. För att
cecus alta ne desp*er*et	inte den blinde skall förtvivla om de höga[30]
fili*us* fit femine.	blir sonen kvinnans.
R.	*(Refräng)*
Prim*us* homo n*on* peccare	Den första människan kunde låta bli att
pot*u*it s*ed* noluit	synda, men ville inte.
n*ostru*m tam*en* est peccare	Det är dock vårt [öde, (vår lott)] att synda.
novus hec n*on* potuit.	Den nya kan inte göra detta.
R.	*(Refräng)*

29 Det tiosträngade psalteriet finns omnämnt i Ps. 33:2, 92:4 och 144:9.
30 "De höga" = de himmelska tingen, rymderna och/eller tiderna.

Mori potest & n*on* mori	Han kan dö och inte dö[31],
p*ri*mus *h*omo condit*ur*.	[så] tillreds första människan.
sumus tam*en* nos mortales	Vi är dock dödliga.
novus sponte moritur.	Den nya dör av egen vilja.
R.	*(Refräng)*
Adq*ui*sivit morte sua	Med sin död har den välvilligaste
nob*is* benignissim*us*	åt oss införskaffat
vita*m* in q*ua* nec peccare	livet i vilket vi varken kommer att
nec mori pot*er*im*us*.	synda eller dö.
R.	*(Refräng)*
Pat*er* d*eu*s mat*er* ho*mo*	Fader Gud, moder människa,
d*eu*s ho*mo* fili*us*	Gud-människa son,
deus sursu*m* ho*mo* scitra	Gud uppe, människa här,
d*eu*s homo medi*us*.	Gud-människa mittemellan[32].
R.	*(Refräng)*
Matre*m* petat reus ho*mo*.	Den anklagade[33] människan ber modern,
homine*m* securi*us*.	människan, säkrare[34].
fit p*er* matre*m* nat*us* homo	Människan[35] blir av modern född,
p*er* natu*m* p*ro*pici*us*.	genom den födde försonlig.
R.	*(Refräng)*

31 Den första människan kunde bli odödlig eller dödlig.

32 Gud är i himlen, människan på jorden och Sonen mittemellan. Skulle i och för sig också kunna betyda: Sonen är Gud i himlen och människa på jorden; denna tolkning verkar dock vara oförenlig med de nästföljande två verserna. I så fall har vi ett fall av *subordinationism* här. Se http://en.wikipedia.org/wiki/Subordinationism

33 Syftar på arvssynd, att människan utsätts för prövning, och/eller yttersta domen.

34 Det är bäst att be modern, eftersom hon är människa.

35 Här är det alltså inte Gud Fader som Maria föder, utan Jesus som människa.

Patre*m* int*us* portat mat*er*	Modern bär fadern invändigt,
hostiu*m* e*st* fili*us*	sonen är porten.
intrant rei p*er* maria*m*	De anklagade inträder genom Maria
prius atq*ue* laci*us*.	förr och bredare[36].
R.	*(Refräng)*
Sol e*st* pater mat*er* stella	Solen är fadern, modern stjärnan,
nat*us* solis radi*us*	den födde solens stråle.
Pat*er* s*an*ct*i*s mat*er* reis	Fadern är [ljus] för de heliga, modern för
lux inferni fili*us*	de anklagade, sonen är underjordens ljus.
R.	*(Refräng)*
Sic novatur vet*us* ho*mo*	Så förnyas den gamla människan,
sic novari pot*er*is	så kan du förnyas,
si p*er* matre*m* tibi natu*m*	om den genom modern åt dig födde
advocatu*m* feceris.	du gjort till förespråkare.
	Refräng:
a predicto decacordo	Jag håller inte med de som inte håller med
discorda*n*ti no*n* concordo	om förut sagda tiosträngade [psalterium].
no*n* sunt xp*ist*i quib*us* cordi	De tillhör inte Kristus, de i vars hjärta
non est ordo decacordo.~.~.~.	ordningen inte är i tiosträngat [psalterium].

[Från Pa 1139, ett franskt manuskript från 1000-talet eller ca 1100, med den repertoar som brukar kallas *Saint Martial*, eftersom den hamnade i detta kloster i Limoges "on account of the aggressively acquisitive policies of the abbey's librarians in the twelfth and thirteenth centuries[37]".]

---

36 Detta skulle kunna vara ett fast uttryck med betydelsen "snabbare och säkrare".

37 Ross W. Duffin: *A Performer's Guide to Medieval Music*, Indiana University Press, Bloomington and Indianapolis 2000, s 44 not 32.

FÖREBÅDANDE, PREFIGURATION OCH TYPOLOGI

Ibland ser man, t ex apropå Biblia Pauperum, uppgiften att händelser i Gamla Testamentet skulle anses *förebåda* händelser i Nya Testamentet, men det var inte riktigt den syn på saken man hade på medeltiden. Biblia Pauperum t ex använder istället uttrycket *significat*, "betecknar".

Det finns flera viktiga skillnader mellan förebud och typologier. En är att mellan det som förebådar och det som förebådas finns ett tänkt kausalt samband: En flammande solnedgång förebådar morgondagens oväder, och de där två korparna utgör ett förebud om min nära förestående död. Däremot finns det inte någon likhet, ännu mindre någon identitet mellan det som förebådar och det som förebådas.

Hos typologierna finns däremot en slags identitet mellan olika saker: Adam, Eva och ormen står för ("är") människans förnuft, känsla och begär[38], och sädeskornet som dör och går ner i underjorden för att uppstå mångfaldigat står för ("är") Kristus[39]. Däremot finns inget kausalt samband: Det är ju inte så att Adam, Eva och ormen *förebådar* människans förnuft, känsla och begär osv.

Utan att ha särskilt mycket på fötterna i frågan kan jag tänka mig hur förebådandet uppstått: Under reformationen tog man avstånd från den symboliska, metaforiska och allegoriska bibeltolkningen, och förordade en "bokstavlig", men fick då problem med den vanligt förekommande allegoriska bibeltolkningen i Nya Testamentet: Jesus, evangelisterna, Paulus, ja, alla allegoriserar.

---

38 http://paradox.provocation.net/medeltid/teologi/typologi.htm
39 http://paradox.provocation.net/medeltid/biblia_pauperum/nattvard.htm#Cena

Lösningen blir att hävda att det istället råder kausalt samband. När t ex Matteus skriver att olika profetord skulle uppfyllas, så måste man hävda att han inte allegoriserar etc, utan att han menar att till exempel profeterna verkligen skådar in i framtiden och talar om Kristus, vilket (förutom att vara en smula upprörande för förnuftet) för med sig en del svårigheter, allrasärskilt som de i t ex Matt. 2:15 talar om något som är i förfluten tid, eller som i 2:23 inte nämner någon *nazaré*, men väl en *nezer* och en *nazir*. Dessutom får man lite problem med Paulus som i 1 Kor. 10:4 hävdar att klippan *är* Kristus, och att de två kvinnorna i Gal. 4:24 *är* två förbund.

ELIN AV SKÖVDE

Till Elin av Skövde finns en hel liturgi komponerad av Brynolf Algotsson på slutet av 1200-talet. Om henne läser man lämpligast i Sven-Erik Pernler: *S:ta Elin av Skövde*, Skara stiftshistoriska sällskaps skriftserie nr 31, Skara 2007.

PSALMODIKON

Den som undrar hur ett psalmodikon egentligen skall låta, anmodas att gå in på `http://www.youtube.com/watch?v=FooaX6GjEl0` (de sista två tecknen är “laban, noll”) eller att söka på “Psalmodikon” på Youtube `http://www.youtube.com/results?search_query=Psalmodikon` och klicka på den första träffen på “Nordiska Psalmodikonförbundets träff i Limmared 2008”.

Sjöng gjorde "*Pisces Dei*", Guds fiskar. I Nya testamentet finns en utvecklad fisksymbolik av osäkert ursprung: "Jag ska göra er till människofiskare" säger Jesus, och använder fisken som symbol vid flera tillfällen: "Med himmelriket är det också som när man lägger ut ett nät i sjön och får fisk av alla slag i det.", "Finns det någon far ibland er som ger sin son en orm när han ber om en fisk?", de underbara fiskafängena i Luk. 5 och Joh. 21 ("Den natten fingo de intet", ni vet) som handlar om hur man ska missionera, den mystiska fisken med silverpenning i munnen i Matt. 17:27, eller när han utfodrar femtusen med fem bröd och två fiskar, resp fyratusen med sju bröd och några fiskar.

Efter detta fick fisksymbolen en än större betydelse hos de kristna. Tertullianus sade c:a år 200 att vi kristna är små fiskar eftersom vi är födda i vatten, alltså pånyttfödda genom dopet. Och när man upptäckte att om man sade "Jesus Kristus, Guds Son, vår Frälsare" på grekiska, "Iesous Christos Theou Yios Soter" och tog första bokstaven i varje ord, så fick man ordet *Ichthys* som betyder "fisk", så var lyckan gjord. Eftersom ett grekiskt litet "a", alfa, ser ut som en liten fisk, och Jesus sade att han var "alfa och omega" så blev glädjen än större. De tidiga kristna i Rom lär således ha klottrat "lilla a" lite här och var, i katakomber och annorstädes.

Slutligen återfinns vi på http://paradox.provocation.net/medeltid/index.htm